

Tabu és törvény, a vérfertőzés helye a modern büntetőjogban

szerző: dr. Dénesi András Marcell

I. Előszó

A dolgozatom célja annak vizsgálata, hogy a vérfertőzés jelensége miként jelenik meg egyszerre társadalmi tabuként és jogi tilalomként. A vérfertőzés – vagyis a vérrokonok, illetve közeli családtagok közötti szexuális kapcsolat – tilalma a legtöbb társadalomban mélyen gyökerező norma, amely a mai napig erőteljesen jelen van a társadalmi gondolkodásban. Ugyanakkor e tabu eredete és pontos indokoltsága nem minden tekintetben egyértelmű, és a különböző tudományterületek eltérő magyarázatokat kínálnak kialakulására és fennmaradására.

A vérfertőzés büntetni rendelése egy olyan jelentős kultúrtörténeti tilalmat tükröz, amely hosszú időn keresztül meghatározta a családi és társadalmi viszonyok szabályozását. Bár a tabu létezése ma is széles körben elfogadott, eredeti társadalmi funkciója és indokai a modern társadalmakban részben háttérbe szorultak, vagy legalábbis átalakultak. A jelenség vizsgálata ezért nem csupán jogi, hanem antropológiai, szociológiai, pszichológiai és biológiai szempontból is indokolt.

A tabu eredetére vonatkozó elméletek áttekintése önmagában is rendkívül összetett kérdés, amelynek teljes körű bemutatása meghaladná e dolgozat kereteit. Mindazonáltal a téma megértéséhez szükséges röviden utalni azokra a főbb magyarázatokra, amelyek a vérfertőzés tilalmának kialakulását igyekeztek értelmezni. A korábbi elméletek elsősorban társadalmi és kulturális szempontból közelítették meg a kérdést. E megközelítések szerint a vérfertőzés tilalmának egyik alapja az úgynevezett exogámia elve, amely azt jelenti, hogy az egyén a családon kívül kössön házasságot vagy létesítsen párkapcsolatot. Az exogámia társadalmi funkciója abban ragadható meg, hogy minden házasságkötés és gyermeknemzés új kapcsolati hálót hoz létre a családok között, ezáltal erősítve a társadalmi integrációt

és a közösségek közötti együttműködést. Az ilyen típusú kapcsolatok hozzájárulnak a szélesebb társadalmi struktúra kialakulásához, és egyben megakadályozzák a családok elszigetelődését.

A viselkedéstudományi és antropológiai kutatások egészen a 20. század második feléig alapvetően ezt a társadalmi eredetű magyarázatot tekintették meghatározónak. A legtöbb kutató úgy vélte, hogy a vérfertőzés tabu elsősorban kulturális és szociális konstrukció, amely a társadalmi rend fenntartását szolgálja. Ennek megfelelően sokáig erősen vitatott volt az a feltevés, hogy a vérfertőzés tilalma biológiai ösztönökből eredne.

A későbbi kutatások azonban új szempontokat hoztak a kérdés vizsgálatába. Egyes elméletek szerint bizonyos biológiai mechanizmusok is szerepet játszhatnak abban, hogy az együtt nevelkedő személyek között ritkán alakul ki szexuális vonzalom. Ezt a jelenséget gyakran a szocializáció során kialakuló természetes gátló mechanizmusként írják le, amely csökkenti a családon belüli szexuális kapcsolatok kialakulásának valószínűségét. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy ez a gátló mechanizmus nem kizárólag vérrokonok között figyelhető meg, hanem általában az együtt felnövő személyek között alakul ki, ami arra utal, hogy a jelenség háttérében komplex pszichológiai és szociális folyamatok állnak.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a vérfertőzés tabujának kialakulása és fennmaradása több tényező együttes hatásának eredménye. A jelenség magyarázatában egyszerre jelennek meg társadalmi, kulturális, biológiai és pszichológiai megközelítések. A tabu létezése tehát aligha vitatható, ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy a társadalmi vagy biológiai tabu és a büntetőjogi tilalmazás között nem lehet automatikus egyenlőségjelet tenni.

A büntetőjog ugyanis sajátos szerepet tölt be a társadalmi normák rendszerében. Önmagában egy társadalmi tabu fennállása nem feltétlenül indokolja a büntetőjogi beavatkozást. A büntetőjog alkalmazásának mindig meghatározott jogpolitikai és jogdogmatikai indokai kell, hogy legyenek, amelyek a védendő jogi tárgyak és társadalmi érdekek körében ragadhatók meg. Éppen ezért a vérfertőzés büntetőjogi megítélése külön vizsgálatot igényel, amelynek során azt kell elemezni, hogy a jog milyen értékeket kíván védeni e tilalom fenntartásával.

A vérfertőzés büntethetőségének kérdését az is indokoltá teszi, hogy a különböző államok jogrendszereiben a szabályozás egyáltalán nem egységes. Számos európai országban – például Franciaországban, Hollandiában vagy Spanyolországban – a felnőtt személyek közötti konszenzuális vérfertőző kapcsolat önmagában nem minősül bűncselekménynek. Más jogrendszerekben a büntethetőség bizonyos feltételekhez kötött; előfordul, hogy a cselekmény csak akkor válik büntetendővé, ha az közfelháborodást okoz vagy más társadalmi érdekeket sért. A német nyelvű országokban ugyan a vérfertőzés továbbra is szerepel a büntető törvénykönyvben, azonban a jogtudományban hosszabb ideje élénk vita zajlik a tényállás fenntartásának indokoltságáról, és több szerző a szabályozás megszüntetését is felvetette.

A magyar büntetőjog ezzel szemben jelenleg is büntetni rendeli a vérfertőzést, ugyanakkor a hazai büntetőjogi irodalomban viszonylag kevés figyelem irányul e bűncselekmény részletes vizsgálatára. A dolgozatom ezért arra vállalkozik, hogy a vérfertőzés jelenségét több nézőpontból közelítse meg: bemutassa a tabu társadalmi és kulturális hátterét, érintse a biológiai és pszichológiai magyarázatokat, valamint elemezze a jelenség büntetőjogi szabályozását.

A vizsgálat végső célja annak feltárása, hogy a vérfertőzés tilalma miként illeszkedik a társadalmi normák és a jogi szabályozás rendszerébe. Másképpen fogalmazva: a dolgozat arra próbálja keresni a választ, hogy a jog milyen szerepet tölt be e mélyen gyökerező társadalmi tabu fenntartásában, és hogy a büntetőjogi tilalom mennyiben tekinthető a társadalmi, biológiai és szociális magyarázatok metszéspontjában elhelyezkedő normatív eszköznek.

II. A vérfertőzés, mint társadalmi tabu

1. A tabu fogalma és szerepe a társadalomban

A tabu fogalma a társadalomtudomány egyik alapvető, mégis sokszor rejtetten működő eleme. Olyan tiltások és korlátozások összességét jelenti, amelyek meghatározzák, hogy egy adott közösségben mi számít elfogadhatónak, és mi az,

amit kerülni kell, akár viselkedésben, akár beszédben. A tabuk gyakran nem írott szabályok, hanem mélyen beágyazott normák, amelyek megszegése erős társadalmi elutasítást vagy akár kirekesztést is eredményezhet.¹

A „tabu” szó eredete a Polinézia térségéhez köthető, ahol eredetileg szent, tiltott vagy érinthetetlen dolgokat jelölt. A modern társadalmakban azonban a jelentése kiszélesedett, és minden olyan jelenségre alkalmazható, amelyet a közösség valamilyen okból elutasít vagy kerül. A fogalom vizsgálata különösen fontos a szociológia és az antropológia számára, mivel a tabuk sokat elárulnak egy társadalom értékrendjéről és kulturális működéséről.

A tabu szerepének értelmezésében több klasszikus elmélet is meghatározó. Sigmund Freud a tabukat az emberi tudattalan működésével hozta összefüggésbe, és úgy vélte, hogy azok mögött gyakran elfojtott vágyak és félelmek húzódnak meg. Ezzel szemben Émile Durkheim a tabukat elsősorban társadalmi jelenségeként értelmezte, amelyek a közösségi rend és kohézió fenntartását szolgálják. Ezek a megközelítések jól mutatják, hogy a tabu egyszerre pszichológiai és társadalmi jelenség.

A tabuk működésének egyik alapvető sajátossága, hogy kijelölik a megengedett és tiltott viselkedések határait, ezáltal hozzájárulva a társadalmi együttélés kiszámíthatóságához. Szinte minden kultúrában megjelennek például a rokoni kapcsolatokra vonatkozó szigorú tiltások, amelyek a társadalmi és biológiai egyensúly fenntartását szolgálják. Hasonlóképpen az erőszak vagy bizonyos deviáns viselkedési formák is gyakran tabu alá esnek, ami erősíti a közösség biztonságérzetét. A tabuk emellett jelentős szerepet játszanak a közösségi identitás kialakításában is. Egy csoport nemcsak azáltal határozza meg önmagát, hogy milyen értékeket vall, hanem azáltal is, hogy mit utasít el. A közösen elfogadott tiltások erősítik az összetartozás érzését, és világos határokat húznak a „mi” és az „ők” között. Ez különösen jól megfigyelhető vallási közösségekben, ahol a tabuk gyakran szent jelentéssel bírnak.

A modern társadalmakban a tabuk folyamatosan változnak és átalakulnak. Ami korábban szigorúan tiltott volt, ma sok esetben nyíltan megvitathatóvá válik. Jó példa erre a mentális egészség kérdése, amely hosszú ideig tabunak számított, de

¹ Durkheim, É. (2003): A vallási élet elemi formái. Budapest: L'Harmattan Kiadó 153-157. o.

napjainkban egyre inkább a társadalmi párbeszéd részévé válik. Ez a változás azt mutatja, hogy a tabuk nem állandóak, hanem a társadalmi értékekkel és normákkal együtt alakulnak.

Ugyanakkor a tabuknak korlátozó hatásuk is lehet. Ha egy téma túlságosan tabusított, az megnehezítheti a róla való nyílt kommunikációt, ami akadályozhatja a problémák felismerését és kezelését. Ez különösen igaz olyan területeken, mint a szexualitás, a halál vagy a társadalmi egyenlőtlenségek, ahol a hallgatás gyakran fenntartja a meglévő problémákat.²

Összességében a tabu a társadalmi élet egyik alapvető szervezőelve, amely egyszerre szolgálja a rend fenntartását, a közösségi identitás erősítését és az erkölcsi határok kijelölését. Bár gyakran láthatatlanul működik, hatása mélyen átszövi a mindennapi életet. A tabuk megértése lehetőséget ad arra, hogy tudatosabban viszonyuljunk saját normáinkhoz, és jobban megértsük más kultúrák működését is.

2. A vérfertőzés tabu kulturális és történeti megjelenése

A vérfertőzés tabu az emberi társadalmak egyik legrégebbi és legszélesebb körben megjelenő normája. Olyan szexuális kapcsolatokat jelöl, amelyek közeli rokonok között jönnek létre, és amelyeket a társadalom erkölcsi, vallási vagy jogi alapon tilt. A társadalomtudományi kutatások többsége egyetért abban, hogy a vérfertőzés tilalma szinte minden ismert kultúrában jelen van, noha konkrét formái és határai jelentősen eltérhetnek.

A tabu kulturális jelentősége abban ragadható meg, hogy több egyszerű biológiai vagy jogi szabálynál: mélyen beágyazott társadalmi normaként működik. A legtöbb közösségben a szülő és gyermek, illetve a testvérek közötti szexuális kapcsolat szigorúan tiltott, és megszegése erős érzelmi reakciókat, például undort vagy felháborodást vált ki. Mindez azt jelzi, hogy a vérfertőzés tilalma nemcsak külső szabályként, hanem belsővé vált erkölcsi normaként is jelen van.

Történeti szempontból a vérfertőzés tilalma már az ősi társadalmakban is megfigyelhető. Vallási szövegek, mítoszok és jogi rendszerek egyaránt tartalmazzak

² Douglas, M. (1966): Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo. London: Routledge & Kegan Paul 1-6., 35-41. o.

erre vonatkozó előírásokat. Ugyanakkor a tiltás nem minden korszakban és társadalomban jelent meg azonos formában. Bizonyos kultúrákban – különösen uralkodói dinasztiák esetében – előfordult a tabu részleges felfüggesztése, például testvérházasságok révén, amelyek a vérvonal tisztaságának megőrzését szolgálták. Ez arra világít rá, hogy a tabu nem változatlan érvényű szabály, hanem a társadalmi környezettől függően módosulhat.³

Az antropológiai értelmezések arra keresik a választ, hogy a vérfertőzés tilalma miként vált az emberi közösségekben szinte általánosan megjelenő normává. Claude Lévi-Strauss szerint a tabu alapvető szerepet játszik a társadalmi kapcsolatok kiterjesztésében. Értelmezésében a vérfertőzés tilalma az endogámia korlátozását jelenti, miközben az exogámia ösztönzésén keresztül elősegíti a csoportok közötti kapcsolatok kialakulását. Ez a folyamat erősíti a társadalmi együttműködést és a közösségek közötti integrációt.

Más megközelítések biológiai oldalról magyarázzák a tabu kialakulását. Ezek szerint a közeli rokonok közötti szaporodás növeli a genetikai rendellenességek kockázatát, így a vérfertőzés elkerülése evolúciós előnyt jelenthetett az emberi közösségek számára. Ugyanakkor lényeges hangsúlyozni, hogy a tabu sokszor olyan kapcsolatokra is kiterjed, amelyek nem járnak reprodukcióval, ezért a jelenség nem vezethető vissza kizárólag biológiai okokra.

A pszichológiai megközelítések, különösen Sigmund Freud elméletei, szintén jelentős hatással voltak a vérfertőzés tabu értelmezésére. Freud szerint a tabu az emberi ösztönök és a társadalmi szabályok közötti konfliktusból ered. Az úgynevezett Ödipusz-komplexus elmélete szerint az emberben jelen vannak olyan tudattalan vágyak, amelyeket a társadalom tilt, és ezek elfojtása vezet a tabu kialakulásához.⁴ Bár ez az elmélet vitatott, fontos szerepet játszott a tabu pszichológiai értelmezésében.

A történeti és kulturális vizsgálatok azt is kimutatták, hogy a vérfertőzés tabu nem minden társadalomban azonos tartalommal jelenik meg. A „közeli rokon” fogalma kultúránként eltérően alakulhat: egyes közösségekben az unokatestvérek közötti

³ Britannica Editors (2026): Incest. Encyclopaedia Britannica, Inc.

⁴ Freud, S. (1918): Totem és tabu. Budapest: Dick Manó Kiadása 1-29. o.

házasság elfogadott, máshol viszont tiltott. Ez azt jelenti, hogy maga a tabu széles körben elterjedt, de konkrét határait mindig az adott társadalom normái formálják.⁵

A tabu egyik fontos társadalmi következménye a családi szerepek világos elkülönítése. Ha a családtagok közötti szexuális kapcsolatok elfogadottá válnának, az felboríthatná a családi struktúrát és a szerepviszonyokat, ami könnyen konfliktusokhoz vezethetne. A tilalom így a család stabilitásának és a szerepek egyértelmű elhatárolásának is fontos eszköze.⁶

A vérfertőzés tabu összetett jelenség, amely biológiai, pszichológiai és társadalmi szinteken egyaránt értelmezhető. Bár megjelenési formái kultúránként különböznek, általános jelenléte arra utal, hogy alapvető szerepet tölt be a társadalmi rend fenntartásában és az emberi kapcsolatok szabályozásában. Vizsgálata így nemcsak a szexualitás kérdésköréhez, hanem a társadalmi struktúrák és kulturális normák mélyebb megértéséhez is hozzájárul.

3. A tabu társadalmi funkciói

A tabuk nem csupán tiltásokként értelmezhetők, hanem a társadalmi működés fontos szervezőelemei is. Bár első pillantásra elsősorban korlátozó jelenségnek tűnnek, valójában számos olyan funkciót töltenek be, amelyek nélkülözhetetlenek a közösségek életében. Hatásuk túlmutat a viselkedés közvetlen szabályozásán, mivel szerepet játszanak a társadalmi rend fenntartásában, a hatalmi viszonyok megerősítésében és a kulturális jelentések kialakításában is.

A tabuk egyik lényeges szerepe a társadalmi normák megerősítése. Világos választóvonalat húznak a megengedett és az elutasított viselkedések közé, ezáltal orientálják az egyének magatartását. Nemcsak azt jelölik ki, hogy mit kell kerülni, hanem közvetve azt is, milyen viselkedés tekinthető elfogadhatónak. Ez különösen olyan helyzetekben bír jelentőséggel, amikor az írott szabályok nem fedik le teljes körűen az életviszonyokat.⁷

⁵ iResearchNet: Incest Taboo. Anthropology – iResearchNet.

⁶ Sharaby, R. (2019): An Anthropological View on the Taboo Incest as a Mean for Maintaining Social and Family Order. *Advances in Anthropology*, 9(4), Scientific Research Publishing Inc.

⁷ Durkheim, É. (2003): A vallási élet elemi formái. Budapest: L'Harmattan Kiadó 153-157. o.

A tabuk a társadalmi kontroll informális eszközeként is működnek. Megszegésük sok esetben akkor is szankciót von maga után, ha nem kapcsolódik hozzá formális büntetés. A megszegés, a megbélyegzés vagy a kirekesztés önmagukban is erős visszatartó erőt képviselnek. E mechanizmus hatékonyságát fokozza, hogy a közösség tagjai idővel belsővé teszik ezeket a normákat, és maguk is részt vesznek fenntartásukban. A tabu megsértése így nem egyszerű szabályszegésként, hanem a közösségi elvárásoktól való eltérésként jelenik meg.⁸

A tabuk a hatalmi struktúrák fenntartásában is szerepet játszhatnak. Nem minden esetben semleges szabályokról van szó, hiszen bizonyos tiltások egyes társadalmi csoportok érdekeit szolgálhatják. Egyes témák vagy viselkedések tabusítása megakadályozhatja, hogy bizonyos kérdések nyilvános vita tárgyává váljanak, ezáltal a fennálló viszonyok változatlanul maradnak. Politikailag érzékeny helyzetekben például egyes kritikák vagy ideológiák tabuvá válása korlátozhatja a nyílt diskurzust. A kommunikáció szabályozásában is fontos szerepe van a tabuknak. Meghatározzák, hogy miről, mikor és milyen formában lehet beszélni, ezáltal keretet adnak a mindennapi társas érintkezésnek. Bizonyos témák kerülése gyakran a konfliktusok megelőzését szolgálja. A személyes életre vonatkozó kérdések – például a jövedelem, a betegség vagy a halál részletei – sok közegben továbbra is érzékeny, részben tabusított területnek számítanak. Ezek a kommunikációs korlátok hozzájárulnak a társas együttélés kiszámíthatóságához.

A tabuk jelentősége a szimbolikus rend fenntartásában is megmutatkozik. Gyakran kapcsolódnak olyan kulturális kategóriákhoz, mint a tiszta és a szennyezett, illetve a szent és a profán. Ezek a megkülönböztetések nem objektív adottságokon alapulnak, hanem társadalmilag kialakított jelentésekhez kötődnek. A tabu ilyen értelemben nemcsak tilt, hanem értelmezési keretet is ad a világnak: rendszerezi a tapasztalatokat, és segíti a társadalmi valóság értelmezését.⁹

A modern társadalmakban a tabuk új funkciókkal is bővültek. A média és a nyilvánosság világában gyakran jelenik meg a „tabudöntés” jelensége, amikor egy korábban kerülendő témát nyíltan kezdenek tárgyalni. Ez nemcsak figyelmet generál, hanem társadalmi változásokat is elindíthat. Mindez arra mutat rá, hogy a tabuk nem

⁸ Goffman, E. (2022): Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. London: Penguin Classics. 11-31. o.

⁹ Douglas, M. (1966): Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo. London: Routledge & Kegan Paul 35-41. o.

kizárólag stabilizáló szerepet töltenek be, hanem a változás folyamatában is aktívan jelen lehetnek. Bizonyos esetekben lebontásuk elősegítheti a társadalmi fejlődést, például a kisebbségek elfogadottságának növekedését vagy a mentális egészségről szóló nyíltabb párbeszédet.¹⁰

A tabuk fenntartása és megszegése közötti feszültség szintén sokat elárul társadalmi szerepükről. A szabályok átlépése nem minden esetben értelmezhető pusztán normasértésként, mivel olykor a változás és az újítás egyik forrásává is válhat. Az ilyen kihívások hozzájárulhatnak a normák átalakulásához, és jól érzékeltetik, hogy a tabuk nem változatlan keretek, hanem folyamatos újraértelmezés alatt álló szabályok. A fentiek alapján a tabuk a társadalmi működés összetett elemeiként írhatók le. Egyszerre erősítik a normákat, támogatják a társadalmi kontrollt, alakítják a kulturális jelentéseket, és bizonyos esetekben a hatalmi viszonyok fenntartásában is közreműködnek. Bár gyakran korlátozó jelleggel jelennek meg, szerepük nélkülözhetetlen a társadalmi rend működésében. Mivel tartalmuk és határaik idővel változnak, vizsgálatuk a modern társadalmak dinamikájának megértéséhez is alapvető.

III. A vérfertőzés vizsgálata különböző tudományterületekben

1. Szociológiai és antropológiai megközelítés

A vérfertőzés tabu értelmezése a társadalomtudományokban különösen összetett feladat, mivel egyszerre kapcsolódik a rokonsági rendszerekhez, a társadalmi normákhoz, a hatalmi viszonyokhoz és a kulturális jelentésképzéshez. A szociológiai és antropológiai megközelítések eltérő hangsúlyokkal, ugyanakkor egymást kiegészítve vizsgálják, hogy miért tekinthető ez a tabu szinte univerzálisnak, és milyen szerepet tölt be a különböző társadalmak működésében.

Az antropológiai megközelítések középpontjában elsősorban a rokonsági rendszerek elemzése áll. Claude Lévi-Strauss a vérfertőzés tilalmát a társadalmi kapcsolatok

¹⁰ Foucault, M. (2014): A szexualitás története I.: A tudás akarása. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó. 15-35. o.

alapvető szervezőelvének tekintette. Értelmezésében a tabu nem pusztán tiltásként jelenik meg, hanem olyan „csere szabályként”, amely arra ösztönzi a csoportokat, hogy más közösségekkel lépjenek kapcsolatba. Az exogámia révén így kiterjedt kapcsolati hálózatok jönnek létre, amelyek a társadalmi integrációt szolgálják. Ez a megközelítés a vérfertőzés tilalmát elsősorban kulturális szükségszerűségként értelmezi.

Ezzel szemben a funkcionalista antropológia inkább a társadalmi stabilitás szempontjából vizsgálja a jelenséget. A vérfertőzés tiltása hozzájárul a családi szerepek egyértelmű elhatárolásához, és megakadályozza a szerepkonfliktusokat. Ha például a családon belüli szexuális kapcsolatok elfogadottak lennének, az összezavarhatná a generációk közötti viszonyokat és a hatalmi hierarchiát.¹¹ Ez a megközelítés a tabu társadalmi rendfenntartó szerepét hangsúlyozza.

A szociológiai megközelítés a vérfertőzés kérdését a normák és devianciák rendszerében helyezi el. A tabu megszegése súlyos devianciának minősül, amely nemcsak jogi, hanem erőteljes társadalmi szankciókat is kivált. A devianciaelméletek szerint az ilyen jelenségek határkijelölő funkcióval rendelkeznek: azáltal, hogy egy viselkedést szélsőségesen elutasítanak, megerősítik a társadalom alapvető értékeit.¹²

modern szociológiai irányzatok közül kiemelkednek a konstrukcionista megközelítések, amelyek szerint a vérfertőzés tabu nem adottság, hanem társadalmilag létrehozott jelenség. Ennek megfelelően a tiltott kapcsolatok köre nem minden kultúrában azonos, hanem az adott közösség normái határozzák meg. Egyes társadalmakban például az unokatestvérek közötti házasság elfogadott, míg másokban tiltott, ami jól mutatja a jelenség kulturális változatosságát.¹³

pszichoanalitikus megközelítés tovább árnyalja a képet. Sigmund Freud elmélete szerint a vérfertőzés tabu az emberi ösztönök és a társadalmi normák közötti feszültségből ered. Az Ödipusz-komplexus elmélete alapján Freud úgy vélte, hogy a családon belüli vágyak univerzálisan jelen vannak, azonban a társadalom ezeket

¹¹ Malinowski, B. (1927): *Sex and Repression in Savage Society*. Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd. 69-84. o.

¹² Durkheim, É. (2003): *A vallási élet elemi formái*. Budapest: L'Harmattan Kiadó 153-157. o.

¹³ Berger, P. L. – Luckmann, T. (1998): *A valóság társadalmi felépítése: tudásszociológiai értekezés*. Budapest: Jászöveg Műhely Kiadó. 69-88. o.

tiltások révén szabályozza. Bár ez az értelmezés számos kritikát kapott, jelentős szerepet játszott abban, hogy a tabu pszichológiai dimenziója is hangsúlyt kapjon.¹⁴

A kortárs antropológiai kutatások egyre inkább interdiszciplináris szemléletben vizsgálják a kérdést. A biológiai és kulturális magyarázatokat nem egymással szemben, hanem egymást kiegészítve értelmezik. Ennek egyik példája a Westermarck-hatás, amely szerint azok az egyének, akik gyermekkorukban szoros közelségben nevelkednek, később kisebb valószínűséggel alakítanak ki egymással szexuális kapcsolatot. Ez a jelenség arra utal, hogy a tabu részben biológiai alapokon is nyugszik.¹⁵

A magyar szakirodalomban is megjelennek ezek az értelmezési irányok. Andorka Rudolf a család és a társadalmi normák összefüggéseit vizsgálva rámutat arra, hogy a rokonsági kapcsolatok szabályozása minden társadalomban kiemelt jelentőségű. Hasonlóképpen Hankiss Elemér a társadalmi normák működését elemezve hangsúlyozza, hogy a tabuk a társadalmi rend fenntartásának fontos eszközei.¹⁶

vérfertőzés szociológiai és antropológiai vizsgálata tehát azt mutatja, hogy a tabu nem egyszerű tiltásként értelmezhető, hanem több szinten működő társadalmi mechanizmusként. Szabályozza a rokonsági rendszereket, befolyásolja a társadalmi normák működését, és szerepet játszik a kulturális jelentések kialakításában. A különböző elméleti megközelítések eltérő hangsúlyokat emelnek ki, ugyanakkor egyaránt rámutatnak a jelenség meghatározó szerepére.

Mindezek alapján a vérfertőzés tabu értelmezése csak több nézőpont együttes alkalmazásával lehetséges. Az antropológiai, szociológiai és pszichológiai megközelítések együtt adnak átfogó képet arról, hogy miért jelenik meg ez a jelenség szinte minden kultúrában, és miért marad mind a mai napig az egyik legerősebb társadalmi tiltás.

2. Az exogámia elmélete és társadalmi jelentősége

¹⁴ Freud, S. (1918): Totem és tabu. Budapest: Dick Manó Kiadása 1-29. o.

¹⁵ Westermarck, E. (1891): The History of Human Marriage. London: Macmillan. 320-330. o.

¹⁶ Hankiss, E. (1999): Proletár reneszánsz: Tanulmányok az európai civilizációról és a magyar társadalomról. Budapest: Helikon Kiadó. 25-45. o.

Az exogámia a társadalomtudományok egyik kulcsfogalma, amely a párválasztás és házassági rendszerek szabályozásához kapcsolódik. Alapvetően azt a normát jelenti, amely előírja, hogy az egyén saját társadalmi, rokonsági vagy kulturális csoportján kívül válasszon házastársat¹⁷. Ez a szabály nem csupán a vérfertőzés elkerülését szolgálja, hanem szélesebb társadalmi és kulturális funkciókkal is rendelkezik.

Az exogámia elméleti megközelítése szorosan kapcsolódik a rokonsági rendszerek vizsgálatához. Az antropológiai kutatások szerint az exogámia nem pusztán tiltás, hanem aktív társadalomszervező mechanizmus. A klasszikus elmélet szerint a csoporton kívüli házasság hozzájárul a társadalmi kapcsolatok hálózatának kialakulásához, mivel különböző csoportok között rokoni kötelekeket hoz létre. Ezáltal a házasság nemcsak egyéni döntés, hanem a társadalmi integráció egyik eszköze.¹⁸

Az exogámia egyik legfontosabb társadalmi jelentősége a csoportok közötti szövetségek kialakításában rejlik. A különböző közösségek közötti házasságok hozzájárulnak a politikai és gazdasági kapcsolatok erősítéséhez. Történeti és néprajzi példák alapján megfigyelhető, hogy az exogám házasságok gyakran tudatos stratégiák voltak a konfliktusok csökkentésére és az együttműködés elősegítésére. Ez különösen igaz kisebb, törzsi vagy faluközösségek esetében, ahol a túlélés nagymértékben függött a külső kapcsolatoktól.

A magyar néprajzi kutatások is alátámasztják az exogámia társadalmi jelentőségét. A hagyományos paraszti társadalomban például szigorú szabályok határozták meg a rokonsági körön belüli házasság tilalmát, amely gyakran több generációra visszamenően is érvényesült. A házasságkötés így szükségszerűen más közösségekkel való kapcsolatfelvételt jelentett, ami erősítette a társadalmi hálózatokat és a gazdasági együttműködést.¹⁹

Az exogámia biológiai jelentősége szintén kiemelkedő. A genetikai kutatások szerint a közeli rokonok közötti szaporodás növeli az örökletes betegségek kockázatát, míg a csoporton kívüli párválasztás növeli a genetikai változatosságot és az utódok életképességét. Ez a biológiai előny hozzájárulhatott ahhoz, hogy az exogámia széles körben elterjedt és fennmaradt különböző kultúrákban.

¹⁷ Exogámia, Magyar Néprajzi Lexikon

¹⁸ Lévi-Strauss, C. (1949): *Les structures élémentaires de la parenté*. Paris: Presses Universitaires de France. 42-68. o.

¹⁹ Exogámia, Magyar Néprajzi Lexikon

Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az exogámia nem kizárólag biológiai szükségszerűség, hanem kulturális szabály is. Számos társadalomban vallási vagy hagyományos előírások határozzák meg, hogy az egyén mely csoportokon kívül köteles házasságot kötni. Például egyes közösségekben a klánhoz vagy totemhez tartozás határozza meg a házassági lehetőségeket, és szigorúan tiltja az azonos csoporton belüli kapcsolatokat.

Az exogámia társadalmi funkciói közé tartozik a konfliktusok csökkentése is. Amikor különböző csoportok rokoni kapcsolatba kerülnek, csökken az ellenségeskedés valószínűsége, mivel a felek közös érdekeket kezdenek képviselni. Ez a mechanizmus hozzájárul a társadalmi kohézió növeléséhez és a stabilitás fenntartásához.²⁰

Egy további fontos aspektus az erőforrások elosztásának szabályozása. Az exogám házasságok révén nemcsak személyek, hanem gazdasági javak, földek és társadalmi státuszok is „cserélődnek” a csoportok között. Ez a folyamat hozzájárul a társadalmi egyensúly fenntartásához, és megakadályozza a túlzott koncentrációt egyetlen csoporton belül. Az exogámia tehát gazdasági funkcióval is bír, amely különösen a hagyományos társadalmakban volt jelentős.

A modern társadalmakban az exogámia jelentése részben átalakult. Bár a jogi szabályozás elsősorban a közeli rokonok közötti házasság tiltására korlátozódik, a társadalmi mobilitás és a globalizáció következtében egyre gyakoribbá válnak a különböző kulturális, etnikai vagy vallási csoportok közötti kapcsolatok. Ez az úgynevezett kulturális exogámia, amely hozzájárul a társadalmak sokszínűségéhez és a kulturális keveredéshez.

Ezzel együtt az exogámia nem minden esetben pozitív megítélésű. Bizonyos közösségekben az endogámia továbbra is fontos szerepet játszik az identitás megőrzésében, és az exogám kapcsolatok akár konfliktusokhoz is vezethetnek. Ez különösen olyan helyzetekben figyelhető meg, ahol az etnikai vagy vallási határok erősek. Az exogámia és az endogámia közötti feszültség tehát a modern társadalmakban is jelen van.

A jelenség egészét tekintve az exogámia komplex társadalmi jelenség, amely egyszerre rendelkezik biológiai, kulturális és gazdasági dimenziókkal. Nem csupán a

²⁰ Thpanorama (2024): Mi az exogamy? Thpanorama

vérfertőzés megelőzésének eszköze, hanem a társadalmi kapcsolatok kialakításának, a konfliktusok kezelésének és a közösségek közötti együttműködésnek is fontos alapja. A különböző elméleti megközelítések együttesen mutatják meg, hogy az exogámia az emberi társadalmak egyik alapvető szervezőelve, amely jelentős szerepet játszik mind a múltban, mind a jelenben.

3. Biológiai és evolúciós magyarázatok

A vérfertőzés biológiai és evolúciós magyarázata az emberi viselkedés adaptív értelmezéséből indul ki. Eszerint a párválasztási mintázatok és szexuális preferenciák részben a természetes szelekció hatására alakultak ki. Az evolúciós szemlélet alapfeltevése, hogy azok a viselkedésformák maradnak fenn, amelyek növelik az egyedek genetikai sikerét, vagyis elősegítik a gének továbbörökítését. Ebből következően a közeli rokonok közötti szexuális kapcsolat elkerülése olyan stratégia, amely a reprodukciós kockázatok csökkentését szolgálja.²¹

A közeli rokonok közötti szaporodás egyik legfontosabb következménye az úgynevezett beltenyésztéses leromlás (inbreeding depression). Ilyenkor a genetikai állományban jelen lévő káros recesszív gének nagyobb valószínűséggel jutnak kifejeződésre, mivel a szülők genetikai hasonlósága magas.²² Ennek hatásai közé tartozhat a veleszületett rendellenességek gyakoribb előfordulása, a csökkent immunfunkció, az alacsonyabb termékenység és a rövidebb élettartam. Az evolúciós kutatások szerint ezek a kockázatok hosszú távon rontják a populáció alkalmazkodóképességét, ami erős szelekciós nyomást eredményezett a vérfertőzés elkerülésére.²³

Ennek következtében az evolúció során olyan pszichológiai folyamatok alakulhattak ki, amelyek csökkentik a közeli rokonok közötti szexuális vonzalom kialakulásának esélyét. Az egyik legismertebb jelenség a Westermarck-hatás, amely szerint azok az egyének, akik gyermekkorukban szoros közelségben nevelkednek, felnőttkorukban

²¹ Daly, M. – Wilson, M. (1988): *Homicide*. New York: Aldine de Gruyter. 15-35. o.

²² Buss, D. M. (2019): *Evolutionary Psychology: The New Science of the Mind*. 6th ed. New York: Routledge. 124-132. o.

²³ Charlesworth, D. – Charlesworth, B. (1987): *Inbreeding Depression and Its Evolutionary Consequences*. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 18, 237–268. *Annual Reviews*. 237-245.

ritkábban alakítanak ki egymással szexuális kapcsolatot. A közös nevelkedés így a rokonság felismerésének egyfajta gyakorlati indikátoraként működik, és csökkenti a beltenyésztés valószínűségét.

Empirikus kutatások is alátámasztják ezt az összefüggést. Az izraeli kibucokban végzett vizsgálatok kimutatták, hogy az együtt nevelkedett, de nem vérrokon gyermekek között is rendkívül ritka a későbbi párkapcsolat kialakulása. Hasonló eredmények születtek a tajvani „minor marriage” intézményének elemzése során, ahol a gyermekként együtt nevelt házastársak körében alacsonyabb volt a házassági elégedettség és a reprodukációs siker. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a korai együttélés jelentős hatással van a későbbi szexuális preferenciákra.

A rokonság felismerése azonban nem kizárólag a közös nevelkedésen alapul. Az emberi elme többféle jelből is képes következtetni a genetikai kapcsolatokra. Ilyen például az anyai perinatális asszociáció, amely során az egyén azokhoz a személyekhez társítja a rokonságot, akiket az anya gondozott csecsemőkorban. Emellett a fenotípusos hasonlóság felismerése is szerepet játszhat, mivel az emberek gyakran elkerülik azokat a partnereket, akik külső jegyeikben túlságosan hasonlítanak rájuk vagy közeli rokonaikra.

Az érzelmi reakciók közül kiemelkedő szerepet tölt be az undor. Evolúciós szempontból ez egy általános védekező rendszerként értelmezhető, amely segít elkerülni a potenciálisan káros helyzeteket. A vérfertőzéssel kapcsolatos undorérzés így olyan viselkedések ellen hat, amelyek veszélyeztethetik az utódok egészségét. Kutatások szerint az emberek erősebb undorreakciót mutatnak olyan helyzetekben, amelyek közeli rokonok közötti szexuális kapcsolatot sugallnak, ami arra utal, hogy ez a reakció részben biológiai alapokon nyugszik.

A biológiai és evolúciós megközelítések ugyanakkor nem adnak teljes magyarázatot a jelenségre. A különböző társadalmak normái jelentős mértékben befolyásolják, hogy ezek a hajlamok miként jelennek meg a gyakorlatban. Bár a genetikai kockázatok mindenhol adottak, a vérfertőzés tilalmának konkrét határai kultúránként eltérnek. Ez arra utal, hogy a biológiai tényezők egy alapvető keretet biztosítanak, amelyet a kulturális környezet alakít tovább.²⁴

²⁴ Fox, R. (1980): *The Red Lamp of Incest: An Enquiry into the Origins of Mind and Society*. London: Hutchinson. 1-22. o., 97-119. o.

Kritikai szempontból fontos kiemelni, hogy az evolúciós elméletek nem minden esetben képesek kielégítő magyarázatot adni. Különösen problémásak azok az esetek, amikor a rokonok nem együtt nevelkednek, mégis kialakul közöttük szexuális kapcsolat. Ez arra utal, hogy a rokonság felismerésére szolgáló folyamatok nem tévedhetetlenek, és működésük számos környezeti és társadalmi tényezőtől függ. Antropológiai kutatások ezért hangsúlyozzák, hogy a tabu formája és szigorúsága jelentős kulturális változatosságot mutat.

A biológiai és evolúciós megközelítések tehát arra világítanak rá, hogy a vérfertőzés elkerülése mögött több szinten működő folyamatok állnak. A genetikai kockázatok csökkentését szolgáló pszichológiai jelenségek – például a Westermarck-hatás, a rokonság felismerésének különböző formái és az undorreakció – együttesen befolyásolják a szexuális preferenciák alakulását. Ezek a tényezők azonban csak a társadalmi normákkal együtt értelmezhetők teljeskörűen, ami azt jelzi, hogy a jelenség egyszerre biológiai és társadalmi természetű.

4. Pszichológiai és szocializációs tényezők

A vérfertőzés pszichológiai és szocializációs megközelítése azokra a belső lelki folyamatokra és társadalmi tanulási mechanizmusokra összpontosít, amelyek befolyásolják az egyének viselkedését és attitűdjeit a közeli rokonokkal kapcsolatos szexuális viszonyok tekintetében. E nézőpont szerint a vérfertőzés elkerülése nem csupán biológiai alapokon nyugszik, hanem jelentős mértékben a személyiségfejlődés, a családi dinamika és a társadalmi normák interiorizációjának eredménye.²⁵ A pszichológiai folyamatok, mint a kötődés, az identitásfejlődés és az érzelmi szabályozás, valamint a szocializáció során elsajátított normák együttesen alakítják ki azt a viselkedési keretet, amelyben a vérfertőzés tabu érvényesül.²⁶

A pszichoanalitikus megközelítés történetileg kiemelkedő szerepet játszott a vérfertőzés értelmezésében. Sigmund Freud elmélete szerint a gyermek fejlődése során megjelenő ösztönös késztetések – különösen az Ödipusz-komplexus – a

²⁵ Cole, Michael – Cole, Sheila R. (2006): Fejlődéslélektan. 2., Budapest: Osiris Kiadó. 29-65. o.

²⁶ Ranschburg Jenő (1998): Félelem, harag, agresszió. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó Rt. 13-42. o.

szülőkkel szembeni ambivalens érzelmekben nyilvánulnak meg, amelyek később a társadalmi normák és a szuperego kialakulása révén elfojtás alá kerülnek.²⁷ Bár Freud elmélete számos kritikát kapott, különösen empirikus megalapozottsága miatt, mégis hozzájárult ahhoz, hogy a vérfertőzés kérdését a belső pszichés konfliktusok és fejlődési folyamatok kontextusában is vizsgálják. A modern pszichológia ugyanakkor inkább a tanult viselkedési minták és a családi környezet szerepét hangsúlyozza.

A kötődésemélet szintén fontos keretet biztosít a jelenség megértéséhez. A korai szülő-gyermek kapcsolat minősége meghatározó szerepet játszik az egyén későbbi kapcsolati mintázataiban. Biztonságos kötődés esetén a gyermek képes egészséges határokat kialakítani és differenciálni a különböző kapcsolattípusokat, míg bizonytalan vagy dezorganizált kötődés esetén ezek a határok elmosódhatnak.²⁸ Egyes kutatások szerint a vérfertőzések háttérében gyakran találhatók olyan családi rendszerek, ahol a szerepek és határok nem megfelelően strukturáltak, és a gyermek érzelmi vagy fizikai szükségletei nem adekvát módon kerülnek kielégítésre.²⁹

A családi szocializáció során az egyén fokozatosan sajátítja el azokat a normákat és szabályokat, amelyek meghatározzák a társadalmilag elfogadott viselkedést. A vérfertőzés tilalma már korai életkorban megjelenik a nevelés során, gyakran explicit és implicit formában egyaránt. A gyermekek megtanulják, hogy bizonyos testi és érzelmi határok átlépése nem megengedett, és ezek a normák később internalizálódnak, azaz a személyiség részévé válnak.³⁰ A szocializációs folyamat során a család mellett az iskola, a kortárs csoport és a tágabb társadalmi környezet is hozzájárul a normák megerősítéséhez.

A szociális tanuláselmélet hangsúlyozza, hogy a viselkedés nem csupán belső folyamatok eredménye, hanem megfigyelés és utánpótlás útján is elsajátítható. Albert Bandura elmélete szerint az egyének modellkövetés révén tanulják meg, hogy milyen

²⁷ Freud, S. (1915): Három értekezés a szexualitás elméletéről. Budapest: Dick Manó. 50-75. o.

²⁸ Bowlby, J. (1969): Attachment and Loss: Attachment. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis. 177-255. o.

²⁹ Herman, J. L. (2001): Trauma and Recovery: From Domestic Abuse to Political Terror. Revised edition. London: Pandora. 96-129. o.

³⁰ Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes (2006): Gyermeklélektan. Budapest: Medicina Könyvkiadó Rt. 227-260. o.

viselkedések elfogadottak vagy elutasítottak a társadalomban.³¹ A vérfertőzés esetében a negatív társadalmi reakciók, a szankciók és a morális elítélés mind hozzájárulnak ahhoz, hogy az egyének elkerüljék az ilyen jellegű viselkedést. Ugyanakkor diszfunkcionális családi környezetben, ahol a határok sérülnek vagy a deviáns viselkedés normalizálódik, ezek a tanulási mechanizmusok torzulhatnak.

A pszichológiai kutatások rámutattak arra is, hogy a vérfertőzés gyakran összefüggésben áll traumatikus élményekkel és hatalmi egyenlőtlenségekkel. Különösen a gyermekkorban elszenvedett szexuális visszaélések esetében beszélhetünk olyan helyzetekről, ahol a viselkedés nem kölcsönös, hanem kényszerítés vagy manipuláció eredménye. Az ilyen tapasztalatok hosszú távú pszichés következményekkel járhatnak, például szorongással, depresszióval, poszttraumás stressz zavarral és kapcsolati nehézségekkel.³² A pszichológiai értelmezés ezért különbséget tesz a konszenzuális és a kényszerített kapcsolatok között, hangsúlyozva, hogy az utóbbi esetekben elsősorban bántalmazásról van szó.

A társadalmi normák interiorizációja kulcsszerepet játszik abban, hogy a vérfertőzés tilalma belső meggyőződéssé válik. A morális fejlődés elméletei, például Lawrence Kohlberg modellje, azt hangsúlyozzák, hogy az egyének fokozatosan jutnak el a külső szabályoknak való engedelmességtől a belső erkölcsi elvek kialakulásáig.³³ Ebben a folyamatban a társadalmi normák nem csupán külső kényszerként jelennek meg, hanem az egyén saját értékrendszerének részévé válnak.

A magyar pszichológiai szakirodalomban is megjelenik az a nézet, hogy a családi rendszer működése alapvetően meghatározza a deviáns viselkedések kialakulásának kockázatát. Bagdy Emőke hangsúlyozza a családi kommunikáció, az érzelmi biztonság és a megfelelő határok jelentőségét a személyiség egészséges fejlődésében.³⁴ Hasonlóképpen Popper Péter is kiemeli, hogy a család, mint elsődleges szocializációs közeg alapvető szerepet játszik az erkölcsi normák és viselkedési minták kialakulásában.³⁵

³¹ Bandura, A. (1977): Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. 22-48. o.

³² Bányai Éva – Varga Katalin szerk. (2013): Affektív pszichológia: Az emberi késztetések és érzelmek világa. Budapest: Medicina Könyvkiadó Zrt. 501-540. o.

³³ Kohlberg, L. (1981): The Philosophy of Moral Development: Moral Stages and the Idea of Justice. San Francisco: Harper & Row. 16-24. o., 409-412. o.

³⁴ Bagdy Emőke (1986): Családi szocializáció és személyiségzavarok. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat. 35-80. o.

³⁵ Popper Péter (2022): Lélekrágcsálók: Válogatás Popper Péter legjobb előadásaiából. Budapest: Kulcslyuk Kiadó. 45-70. o.

Mindazonáltal fontos hangsúlyozni, hogy a pszichológiai és szocializációs tényezők nem minden esetben képesek megelőzni a vérfertőzés előfordulását. A különböző kockázati tényezők – például a családi diszfunkció, a szegénység, az izoláció vagy a pszichés zavarok – növelhetik annak valószínűségét, hogy a normák sérülnek. Mindemellett a megfelelő szociális támogatás, az oktatás és a prevenciós programok kiemelt szerepet játszhatnak a jelenség visszaszorításában.

A pszichológiai és szocializációs megközelítések azt mutatják, hogy a vérfertőzés hátterében a belső lelki folyamatok és a társadalmi tanulás összetett kölcsönhatása áll. A kötődés minősége, a családi rendszer működése, a szociális tanulás folyamatai és a morális fejlődés egyaránt hozzájárulnak ahhoz, hogy az egyének miként viszonyulnak ehhez a jelenséghez. Ezek a tényezők együtt alakítják ki azt a normarendszert, amely a vérfertőzés tilalmát nemcsak külső szabályként, hanem belső meggyőződésként is fenntartja.

II. Tabu és a büntetőjog kapcsolata

1. A társadalmi normák és jog viszonya

A tabu és a büntetőjog kapcsolata a társadalmi szabályozás egyik alapvető kérdéskörét érinti, amely arra irányul, hogy miként válnak bizonyos erkölcsi tilalmak jogi normákká, illetve milyen feltételek mellett lép fel az állam büntetőhatalma a társadalmi rend fenntartása érdekében. A tabuk olyan mélyen gyökerező, gyakran kimondatlan szabályok, amelyek az adott közösség értékrendjét tükrözik, és megsértésük erős társadalmi elítélést vált ki.³⁶ A büntetőjog ezzel szemben formalizált normarendszer, amely kodifikált formában határozza meg a tiltott magatartásokat és azok jogkövetkezményeit. A kettő közötti kapcsolat abban ragadható meg, hogy a büntetőjog sok esetben a már meglévő társadalmi normákra és tabukra épül, és azok megsértését szankcionálja.³⁷

³⁶ Belovics Ervin (2020): Büntetőjog I. Általános rész. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 29-33. o.

³⁷ Nagy Ferenc (2014): Anyagi büntetőjog. Általános rész I-II. Szeged: Iurisperitus Bt. 25-38. o.

A társadalmi normák és a jog viszonyának megértéséhez szükséges kiindulópont, hogy a normák különböző szinteken szabályozzák az emberi viselkedést. A társadalmi normák közé tartoznak az erkölcsi szabályok, szokások, hagyományok és tabuk, amelyek nem feltétlenül rendelkeznek formális szankciókkal, mégis erőteljesen befolyásolják az egyének magatartását. A jogi normák ezzel szemben intézményesített formában jelennek meg, és megsértésük esetén az állam kényszerítő eszközökkel lép fel. A két normarendszer között ugyanakkor szoros kapcsolat áll fenn, hiszen a jogalkotás folyamata során a társadalmi értékek és elvárások jelentős mértékben beépülnek a jogi szabályozásba.³⁸

A büntetőjog különösen érzékenyen reagál a társadalmi normákra, mivel feladata a társadalom alapvető értékeinek védelme. Ennek megfelelően nem minden erkölcsileg elítélt cselekmény válik büntetendővé, hanem csak azok, amelyek társadalomra veszélyessége indokolja az állami beavatkozást. A társadalomra veszélyesség fogalma kulcsfontosságú a magyar büntetőjogban, és azt fejezi ki, hogy egy adott magatartás milyen mértékben sérti vagy veszélyezteti a társadalmi együttélés alapvető feltételeit.³⁹ Ez a szűrőmechanizmus biztosítja, hogy a büntetőjog ne váljon túlzottan kiterjedté, és csak a legsúlyosabb normasértéseket szankcionálja.

A társadalmi normák és a jog viszonya dinamikus, folyamatosan változó kapcsolatként írható le. A társadalmi értékek átalakulása gyakran maga után vonja a jogi szabályozás módosulását is. Egyes magatartások, amelyek korábban súlyosan elítéltek és büntetendők voltak, idővel elveszíthetik kriminalizált jellegüket, míg más, korábban elfogadott viselkedések büntetőjogi tilalom alá kerülhetnek. Ez a folyamat jól mutatja, hogy a jog nem független a társadalomtól, hanem annak értékrendjét tükrözi és követi.⁴⁰

A tabu és a jog kapcsolatában különösen érdekes kérdés, hogy minden tabu szükségszerűen jogi tilalommá válik-e. A válasz egyértelműen nem, hiszen számos olyan tabu létezik, amelynek megsértése nem von maga után jogi szankciót, csupán társadalmi elítélést. Ugyanakkor a legerősebb tabuk – különösen azok, amelyek alapvető emberi értékeket, például az életet, a testi integritást vagy a családi rendet érintik – gyakran megjelennek a büntetőjogban is. Ez arra utal, hogy a jogalkotó

³⁸ Györfi Tamás (2001): Jog és erkölcs kapcsolata a pozitivista jogelméletekben. In: Szabó Miklós (szerk.): *Ius Humanum: Ember alkotta jog. Műhelytanulmányok*. Miskolc: Bíbor Kiadó. 199–222. o.

³⁹ Nagy Ferenc (2014): *Anyagi büntetőjog. Általános rész I–II*. Szeged: Iurisperitus Bt. 138–147. o.

⁴⁰ Fleck Zoltán szerk. (2014): *Jogszociológiai előadások*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 15–35. o.

bizonyos társadalmi normákat kiemelt védelemben részesít, és azok megsértését állami kényszerrel is szankcionálja.⁴¹

A jog és az erkölcs kapcsolatának klasszikus elméletei is hozzájárulnak a kérdés megértéséhez. A jogpozitívista megközelítés szerint a jog érvényessége független az erkölcsi tartalmától, míg a természetjogi irányzat hangsúlyozza, hogy a jog alapját erkölcsi elvek képezik. A modern jogelméletek inkább köztes álláspontot képviselnek, és elismerik, hogy bár a jog önálló normarendszer, kialakulása és működése szorosan összefügg a társadalmi értékekkel.⁴²

A magyar jogrendszerben is megfigyelhető, hogy a büntetőjogi szabályozás számos esetben a társadalmi normák megerősítését szolgálja. A büntetőjog nem csupán represszív funkciót tölt be, hanem normaközvetítő szerepe is van, vagyis hozzájárul ahhoz, hogy a társadalom tagjai megismerjék és internalizálják az alapvető szabályokat. Ez a funkció különösen fontos a fiatalabb generációk esetében, akik a jogi normákon keresztül is tanulják a társadalmilag elfogadott viselkedési mintákat.⁴³

A társadalmi normák és a jog viszonya ugyanakkor nem mindig konfliktusmentes. Előfordulhat, hogy a jogi szabályozás elmarad a társadalmi változások mögött, vagy éppen ellenkezőleg, a jogalkotó olyan magatartásokat kriminalizál, amelyek társadalmi megítélése még nem egyértelmű. Ilyen esetekben feszültség alakulhat ki a jog és a társadalmi normák között, ami a jog érvényesülését is befolyásolhatja. A jog hatékonysága ugyanis nagymértékben függ attól, hogy mennyiben áll összhangban a társadalom értékrendjével.⁴⁴

A társadalmi normák és a jog viszonya összetett, kölcsönös meghatározottságon alapul. A tabu, mint társadalmi jelenség gyakran megelőzi és előkészíti a jogi szabályozást, míg a büntetőjog intézményesített formában erősíti meg és védi a legfontosabb közösségi értékeket. E két normarendszer kapcsolata dinamikus, folyamatosan alkalmazkodik a társadalmi változásokhoz. Ennek köszönhetően a jog hosszú távon is képes betölteni szabályozó és értékvédő funkcióját.

⁴¹ Belovics Ervin (2020): Büntetőjog I. Általános rész. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 23-30. o.

⁴² Györfi Tamás (2001): Jog és erkölcs kapcsolata a pozitívista jogelméletekben. In: Szabó Miklós (szerk.): *Ius Humanum: Ember alkotta jog. Műhelytanulmányok*. Miskolc: Bíbor Kiadó. 199–222. o.

⁴³ Fleck Zoltán szerk. (2014): *Jogszociológiai előadások*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 49-72. o.

⁴⁴ Sajó András, 1999, *A jog társadalmi hatása* 13-35. o.

2. A büntetőjog, mint ultima ratio

A büntetőjog szerepének értelmezésében alapvető jelentősége van az úgynevezett ultima ratio elvnek, amely szerint a büntetőjog a jogrendszer végső eszköze. Alkalmazására csak akkor kerülhet sor, ha más jogi vagy társadalmi szabályozó mechanizmusok már nem bizonyulnak elegendőnek. Ez az elv a modern jogállami büntetőjog egyik legfontosabb alapja, mivel a büntetőhatalom korlátozását és a túlzott kriminalizáció elkerülését szolgálja. Mivel a büntetőjog súlyos beavatkozást jelent az egyén szabadságába, alkalmazása kizárólag kellően indokolt esetekben tekinthető legitimnek.⁴⁵

Az *ultima ratio* elv szorosan kapcsolódik a jogrendszer differenciált működéséhez, amelyben az egyes jogágak eltérő eszközökkel reagálnak a normasértésekre. A polgári jog, a közigazgatási jog vagy a munkajog elsősorban reparatív vagy preventív megoldásokat alkalmaz, míg a büntetőjog represszív jellegű, és szankciói – például a szabadságvesztés – a legsúlyosabb joghátrányok közé tartoznak. Ebből következik, hogy a büntetőjog igénybevétele csak akkor indokolt, ha a társadalomra veszélyesség olyan fokot ér el, amely más eszközökkel már nem kezelhető megfelelően.⁴⁶

A magyar büntetőjogi dogmatikában ez az elv a társadalomra veszélyesség fogalmán keresztül is megjelenik. Egy cselekmény akkor válik büntetendővé, ha sérti vagy veszélyezteti a társadalmi együttélés alapvető feltételeit, és e veszélyesség mértéke meghaladja azt a szintet, amelyet más jogági eszközökkel hatékonyan kezelni lehetne. Ez a megközelítés biztosítja, hogy a büntetőjog ne váljon általános szabályozó eszközzé, hanem megőrizze kivételes jellegét.⁴⁷

Az *ultima ratio* elv nem pusztán jogtechnikai jelentőségű, hanem szorosan összefügg a jogállamiság és az alapjogvédelem követelményeivel is. A büntetőjogi beavatkozás ugyanis jelentős mértékben korlátozhatja az egyéni szabadságjogokat, ezért alkalmazását minden esetben a szükségesség és az arányosság szempontjából is vizsgálni kell. Az arányosság elve azt követeli meg, hogy a büntetőjogi fellépés ne

⁴⁵ Nagy Ferenc (2014): Anyagi büntetőjog. Általános rész I–II. Szeged: Iurisperitus Bt. 83-87. o.

⁴⁶ Belovics Ervin (2020): Büntetőjog I. Általános rész. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 39-45. o.

⁴⁷ Nagy Ferenc (2014): Anyagi büntetőjog. Általános rész I–II. Szeged: Iurisperitus Bt. 88-95. o., 126-130. o.

legyen súlyosabb, mint amennyit a védett jogi tárgy indokol, és a jogalkotó mindig mérlegelje, létezik-e enyhébb, kevésbé korlátozó megoldás.⁴⁸

Az ultima ratio jelleg különösen fontos a kriminalizáció kérdésében, vagyis annak eldöntésében, hogy mely magatartások kerüljenek a büntetőjogi tilalmak körébe. A túlzott kriminalizáció veszélye abban áll, hogy a büntetőjog elveszítheti kivételes jellegét, és olyan területekre is kiterjedhet, ahol más szabályozási formák eredményesebbek lennének. Ezzel szemben az alulkriminalizáció azt eredményezheti, hogy bizonyos súlyos társadalmi problémák nem részesülnek megfelelő jogi védelemben. A jogalkotónak ezért folyamatosan egyensúlyt kell teremtenie e két szélsőség között.⁴⁹

A nemzetközi szakirodalomban is hangsúlyosan jelenik meg az ultima ratio elv jelentősége. Claus Roxin szerint a büntetőjog alkalmazása csak akkor igazolható, ha az feltétlenül szükséges a jogrend védelméhez, és más eszközök nem képesek ugyanazt a célt elérni. Hasonlóképpen Andrew Ashworth is arra mutat rá, hogy a büntetőjognak visszafogottan kell működnie, kerülve a túlzott beavatkozást az egyének életébe.⁵⁰

A büntetőjog végső eszköz jellegének gyakorlati érvényesülése ugyanakkor nem minden esetben problémamentes. A társadalmi problémák összetettsége és a közvélemény elvárásai gyakran nyomást gyakorolnak a jogalkotóra, hogy egyre több magatartást kriminalizáljon. Ez különösen azokon a területeken figyelhető meg, amelyek erős érzelmi reakciókat váltanak ki a társadalomból. Ilyen helyzetekben fennáll annak veszélye, hogy a büntetőjogot túlzott mértékben alkalmazzák, ami hosszú távon a jogrendszer kiegyensúlyozott működését is gyengíthet.⁵¹

Az ultima ratio elv érvényesülése szorosan kapcsolódik a megelőzés és a nevelés szerepéhez is. A modern jogrendszerek egyre nagyobb hangsúlyt helyeznek a prevencióra, vagyis arra, hogy a normasértések megelőzhetőek legyenek még a büntetőjogi beavatkozás előtt. Ebben jelentős szerepet kapnak az oktatási, szociális

⁴⁸ jó András szerk. (1979): *Jog és szociológia. Válogatott tanulmányok.* Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 205-230. o.

⁴⁹ Fleck Zoltán szerk. (2014): *Jogszociológiai előadások.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 75-95. o.

⁵⁰ Ashworth, A. – Horder, J. (2013): *Principles of Criminal Law.* 7th ed. Oxford: Oxford University Press. 22-45. o.

⁵¹ Fleck Zoltán szerk. (2014): *Jogszociológiai előadások.* Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 90-110. o.

és családpolitikai intézkedések, amelyek erősíthetik a társadalmi normákat és csökkenthetik a deviáns viselkedések előfordulását.⁵²

Összességében megállapítható, hogy a büntetőjog *ultima ratio* jellege a jogállami működés egyik alapvető garanciája. Az elv biztosítja, hogy a büntetőhatalom alkalmazása korlátozott és indokolt maradjon, valamint, hogy a jogrendszer más eszközei elsődleges szerepet kapjanak a társadalmi normák érvényesítésében. A büntetőjog így nem általános szabályozó eszközként, hanem végső megoldásként jelenik meg, amely csak a legsúlyosabb és legveszélyesebb magatartások esetében indokolt. Ez a megközelítés hozzájárul a jogrendszer kiegyensúlyozott működéséhez és az egyéni szabadságjogok védelméhez.

3. A tabu és a jog határainak kérdése

A tabu és a jog határainak kérdése a társadalmi normák és a formális jogi szabályozás közötti viszony egyik legösszetettebb területét jelenti. Míg a tabuk informális, kulturálisan meghatározott tiltásokként működnek, addig a jog kodifikált normarendszerként rögzíti az elfogadott és tiltott magatartásokat. A két szabályozási forma közötti választóvonal nem merev, hanem a társadalmi értékek, történeti folyamatok és politikai döntések hatására folyamatosan alakul. A kérdés lényege abban ragadható meg, hogy mikor válik indokolttá egy társadalmi tabu jogi szankcióval való megerősítése, és mely esetekben marad elegendő az informális elutasítás.⁵³

A modern jogelmélet egyik központi dilemmája, hogy a jog milyen mértékben épüljön az erkölcsi normákra. Hart szerint a büntetőjognak nem az erkölcsi normák általános kikényszerítésére kell irányulnia, hanem elsősorban azoknak a magatartásoknak a szankcionálására, amelyek másoknak tényleges sérelmet vagy kárt okoznak. Ezzel az állásponttal szemben Patrick Devlin úgy vélte, hogy a társadalom erkölcsi rendjének védelme önmagában is igazolhatja bizonyos magatartások kriminalizálását, még akkor is, ha azok közvetlenül nem járnak mások

⁵² Bagdy Emőke (1986): Családi szocializáció és személyiségzavarok. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat. 35-80. o.

⁵³ Hart, H. L. A. (1961): The Concept of Law. Oxford: Oxford University Press. 79-99. o.

sérelmével. Hart és Devlin klasszikus vitája ezért jól szemlélteti a tabu és a jog kapcsolatának egyik alapvető problémáját: azt, hogy a büntetőjog feladata meddig terjedhet az erkölcsi normák védelmében.⁵⁴

A gyakorlatban a tabu és a jog közötti határ kijelölése több tényező mérlegelését igényli. Az egyik ilyen szempont a társadalmi konszenzus mértéke: minél szélesebb körben elfogadott és erősebb egy adott tabu, annál valószínűbb, hogy a jogalkotás is reagál rá. Ugyanakkor önmagában a társadalmi elutasítás még nem teszi szükségsszerűvé a jogi beavatkozást. Meghatározó jelentősége van annak is, hogy az adott magatartás milyen mértékben sérti mások jogait, illetve mennyiben veszélyezteti a közösség alapvető érdekeit.⁵⁵

A kérdés szorosan összefügg az egyéni szabadság és a közösségi érdekek közötti egyensúly problematikájával is. A túlzott jogi beavatkozás az egyéni autonómia indokolatlan korlátozásához vezethet, míg a túlzottan megengedő megközelítés a társadalmi normák érvényesülését gyengítheti. A jogállami berendezkedések egyik alapvető feladata ezért az, hogy e két szempont között olyan megoldást találjanak, amely egyszerre veszi figyelembe a szükségesség, az arányosság és a társadalmi legitimitáció követelményeit.⁵⁶

Lényeges szempont az is, hogy a tabuk megsértése gyakran erős érzelmi reakciókat vált ki, amelyek hatással lehetnek a jogalkotásra. A közvélemény nyomása sok esetben arra ösztönzi a döntéshozókat, hogy jogi eszközökkel reagáljanak olyan jelenségekre, amelyeket a társadalom elutasít. A jogalkotás során ugyanakkor elengedhetetlen a higgadt mérlegelés, mivel az érzelmi alapon kialakított szabályozás könnyen megbontja a jogrendszer belső koherenciáját.⁵⁷

A tabu és a jog közötti határ különösen élesen jelenik meg olyan helyzetekben, amikor a társadalmi normák nem egységesek, vagy gyors változáson mennek keresztül. A globalizáció, a kulturális sokszínűség és a társadalmi átalakulások következtében egyre gyakrabban találkoznak egymással eltérő értékrendek. Ilyen helyzetekben a jog szerepe nem merül ki a normák kikényszerítésében, hanem

⁵⁴ Hart, H. L. A. (1963): *Law, Liberty and Morality*. Stanford, CA: Stanford University Press. 1-24. o., 42-49. o.

⁵⁵ Nagy Ferenc (2014): *Anyagi büntetőjog. Általános rész I–II*. Szeged: Iurisperitus Bt. 64-78. o.

⁵⁶ Alexy, R. (2002): *A Theory of Constitutional Rights*. Translated by Julian Rivers. Oxford: Oxford University Press. 66-69. o., 102-110. o.

⁵⁷ Sunstein, C. R. (2005): *Laws of Fear: Beyond the Precautionary Principle*. Cambridge: Cambridge University Press. 1-19. o., 42-49. o.

kiterjed arra is, hogy kiegyensúlyozza a versengő értékeket és keretet adjon a társadalmi együttélésnek.⁵⁸

A tabu és a jog közötti határ kijelölése tehát nem rögzített, hanem folyamatosan formálódó folyamat, amely a társadalmi értékek, az egyéni jogok és a közösségi érdekek összetett kölcsönhatásából ered. A jog feladata ebben a rendszerben az, hogy csak indokolt esetekben avatkozzon be, miközben biztosítja a társadalmi együttélés alapvető feltételeit. Ez a kérdés ezért nem kizárólag jogi természetű, hanem társadalmi és filozófiai szempontokat is felvet. Éppen ezért minden korszakban új kihívások elé állítja a jogalkotást és a jogalkalmazást.

V. A vérfertőzés jogi megítélése nemzetközi kitekintésben

1. A szabályozás eltérő modelljei Európában

Az európai jogrendszerek összehasonlító vizsgálata rámutat arra, hogy a vérfertőzés jogi megítélése nem egységes, hanem jelentős eltéréseket mutat az egyes államok között. Bár a jelenség szinte minden társadalomban tabu tárgyat képezi, a büntetőjogi szabályozás tekintetében nem alakult ki egységes európai modell. Az egyes országok eltérő történeti, kulturális és jogelméleti alapokon határozzák meg, hogy milyen mértékben indokolt a büntetőjogi beavatkozás, amelynek következtében Európában többféle szabályozási megoldás él egymás mellett.⁵⁹ Ugyanakkor az eltérő modellek mellett megfigyelhető egy közös minimum is, amely elsősorban a kiskorúak védelméhez kapcsolódik. A nemzetközi egyezmények és az európai jogi környezet egyértelműen előírja a gyermekekkel szembeni szexuális visszaélések büntetőjogi szankcionálását, függetlenül attól, hogy az elkövető és az áldozat között fennáll-e rokonsági kapcsolat. Ez azt jelenti, hogy még azokban az országokban is, ahol a

⁵⁸ Fleck Zoltán szerk. (2014): Jogszociológiai előadások. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 90-110. o.

⁵⁹ Ashworth, A. – Horder, J. (2013): Principles of Criminal Law. 7th ed. Oxford: Oxford University Press. 22-45. o.

felnőttek közötti vérfertőzés nem büntetendő, a kiskorúak védelme minden esetben kötelező jogi követelmény marad.⁶⁰

Az európai szabályozások egyik csoportját azok az államok alkotják, amelyek a teljes kriminalizáció mellett köteleződtek el. Ezekben az országokban a közeli rokonok közötti szexuális kapcsolat önmagában is büntetendő, függetlenül a felek beleegyezésétől. E megközelítés mögött általában a családi rend védelme, a társadalmi normák megerősítése és részben a biológiai kockázatok figyelembevétele áll. Az ilyen típusú szabályozás a büntetőjog preventív és értékvédő funkcióját hangsúlyozza. Ezzel szemben egy másik csoportba azok az államok tartoznak, amelyek részleges kriminalizációt alkalmaznak. Ezekben a jogrendszerekben a szabályozás differenciáltabb, és figyelembe veszi a konkrét eset körülményeit. A büntethetőség gyakran a rokonsági fokhoz, illetve további tényezőkhöz – például kényszerhez, függőségi viszonyhoz vagy kiszolgáltatottsághoz – kötődik. Ez a modell átmenetet képez a szigorú tiltás és a liberálisabb megközelítés között, lehetővé téve a jogalkotó számára, hogy a büntetőjogot célzottabban alkalmazza.⁶¹

A harmadik modell a dekriminalizáció vagy a visszafogott büntetőjogi szabályozás, amely elsősorban a nagykorú, beleegyezésen alapuló kapcsolatok esetében mellözi a büntetőjogi beavatkozást. Ezekben az államokban az egyéni autonómia és a magánélet védelme kerül előtérbe, és a jogalkotó abból indul ki, hogy a büntetőjog alkalmazása csak akkor indokolt, ha tényleges sérelem vagy visszaélés történik. Ez a megközelítés a liberális jogfelfogás egyik jellegzetes megnyilvánulása.⁶²

Fontos hangsúlyozni, hogy a dekriminalizáció nem jelenti a jelenség társadalmi elfogadását. A legtöbb ilyen országban a vérfertőzés továbbra is erős társadalmi tabu marad, és más jogterületeken, például a családjogban, továbbra is korlátozások érvényesülnek. A közeli rokonok közötti házasság tilalma például sok esetben akkor is fennáll, ha a szexuális kapcsolat önmagában nem büntetendő, ami jól mutatja a jogágak közötti eltérő reakciókat.

⁶⁰ Council of Europe (2007): Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Lanzarote, 25 October 2007, CETS No. 201. Strasbourg: Council of Europe.

⁶¹ Nagy Ferenc (2014): Anyagi büntetőjog. Általános rész I–II. Szeged: Iurisperitus Bt. 64-78. o.

⁶² Hart, H. L. A. (1963): Law, Liberty and Morality. Stanford, CA: Stanford University Press. 1-24. o., 42-49. o.

Külön figyelmet érdemel az olasz szabályozás, amely sajátos köztes megoldást képvisel. Az, hogy a büntethetőség a „közbotrány” okozásához kötődik, arra utal, hogy a jogi beavatkozás feltétele a társadalmi reakció intenzitása. Ez a megközelítés jól példázza, hogy a tabu és a jog határa nem kizárólag absztrakt elvek mentén húzódik meg, hanem a társadalmi érzékenység és nyilvánosság szerepe is befolyásolja.

Az európai emberi jogi keretrendszer szintén fontos szerepet játszik a szabályozás alakulásában. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata alapján a tagállamok széles mérlegelési mozgásterrel rendelkeznek ezen a területen, mivel nem alakult ki egységes európai konszenzus. Ez lehetővé teszi, hogy az egyes országok saját társadalmi és kulturális sajátosságaiknak megfelelően alakítsák ki szabályozásukat, ugyanakkor biztosítja az alapvető jogok védelmének minimumszintjét.⁶³

Európában a vérfertőzés jogi szabályozása többféle modell mentén valósul meg, amelyek mélyebb társadalmi és jogelméleti különbségeket tükröznek. Közös pontként elsősorban a kiskorúak védelme jelenik meg, miközben a nagykorúak közötti kapcsolatok megítélése jelentős változatosságot mutat. Ez a sokszínűség jól szemlélteti, hogy a tabu és a jog kapcsolata nem egységesen meghatározott, hanem az adott társadalom értékrendjéhez és a jog szerepéről alkotott felfogásához igazodik.

2. A vérfertőzés büntetőjogi szabályozásának hiánya egyes országokban

A vérfertőzés büntetőjogi szabályozásának hiánya egyes európai országokban nem tekinthető véletlenszerű jogalkotási hiányosságnak, hanem tudatos jogpolitikai döntés eredménye. E megközelítés abból indul ki, hogy a büntetőjog alkalmazása kizárólag akkor indokolt, ha a vizsgált magatartás konkrét jogi tárgyat sért vagy veszélyeztet. A modern büntetőjog egyik alapelve szerint ugyanis a büntetőjog nem alkalmas általános erkölcsi normák kikényszerítésére, hanem kizárólag a társadalmilag leginkább veszélyes cselekmények kezelésére szolgál. Ennek

⁶³ EJEJ, Stübing kontra Németország, 43547/08. sz. kérelem, ítélet: 2012. április 12.

megfelelően azokban az esetekben, ahol két nagykorú személy között, kölcsönös beleegyezéssel jön létre kapcsolat, a jogalkotó egyes államokban nem lát elegendő indokot a büntetőjogi beavatkozásra.⁶⁴

A szabályozás hiányának egyik legfontosabb indoka az egyéni autonómia és a magánszféra védelmének kiemelt szerepe. A liberális jogfelfogás szerint az állam beavatkozása az egyének magánéletébe csak kivételesen igazolható, különösen akkor, ha a vizsgált magatartás nem jár közvetlen károkozással más személyek számára. Ebből következően a nagykorú személyek közötti, beleegyezésen alapuló kapcsolatok a magánélet körébe tartoznak, amelyeket a jog csak indokolt esetben korlátozhat. Ez a szemlélet különösen erőteljes azokban a jogrendszerekben, amelyek az egyéni szabadságjogokat a büntetőjogi beavatkozással szemben elsődlegesnek tekintik.⁶⁵

A büntetőjogi szabályozás hiányának értelmezése során hangsúlyozni kell, hogy a jogi megítélés és a társadalmi normák nem feltétlenül esnek egybe. Egy adott magatartás büntethetőségének hiánya nem jelenti annak társadalmi elfogadását, hanem inkább azt tükrözi, hogy a jogalkotó nem kíván minden erkölcsi normát büntetőjogi eszközökkel érvényesíteni. A társadalmi elutasítás így továbbra is fennmaradhat informális normák, közösségi elvárások és más jogágak – például a családjog – eszközei révén.

A szabályozás hiánya mögött meghúzódó érvek között fontos szerepet kap az arányosság követelménye is. A büntetőjogi szankciók alkalmazása súlyos állami beavatkozást jelent az egyén szabadságába, ezért csak akkor tekinthető legitimnek, ha az elérni kívánt cél más módon nem biztosítható. Azokban az esetekben, ahol a kapcsolat nem jár kényszerrel, visszaéléssel vagy kiszolgáltatottsággal, a büntetőjogi fellépés aránytalan eszköznek minősülhet. Ez a megközelítés szorosan kapcsolódik a büntetőjog ultima ratio jellegéhez, amely szerint a büntetőjog alkalmazása mindig végső eszköz kell, hogy legyen.

A kérdés ugyanakkor jelentős szakmai és társadalmi vitákat generál. A szabályozás hiányát kritizáló álláspontok elsősorban arra hívják fel a figyelmet, hogy a családon belüli viszonyok sajátos jellegéből fakadóan még a beleegyezés látszata mögött is

⁶⁴ Nagy Ferenc (2014): Anyagi büntetőjog. Általános rész I–II. Szeged: Iurisperitus Bt. 70-84. o.

⁶⁵ Fletcher, G. P. (2007): The Grammar of Criminal Law. Oxford – New York: Oxford University Press. 35-54. o.

fennállhatnak rejtett egyenlőtlenségek. A családi hierarchia, az érzelmi kötődés vagy a gazdasági függőség olyan tényezők lehetnek, amelyek torzíthatják a valódi beleegyezést. E nézőpont szerint a büntetőjogi szabályozás hiánya nem nyújt megfelelő védelmet az ilyen rejtett kockázatokkal szemben.

Ezzel szemben a másik álláspont azt hangsúlyozza, hogy a büntetőjog nem alkalmas az ilyen komplex, sokszor nehezen bizonyítható viszonyok kezelésére. A túlzott kriminalizáció veszélye abban rejlik, hogy a jog olyan területekre is kiterjeszti hatókörét, ahol más típusú beavatkozások – például szociális vagy pszichológiai eszközök – hatékonyabbak lehetnek. Ez a megközelítés arra hívja fel a figyelmet, hogy a jogrendszernek differenciált módon kell reagálnia a különböző élethelyzetekre, és nem minden problémára a büntetőjog jelenti a megfelelő választ.

Az emberi jogi szempontok tovább árnyalják a kérdést. A magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog korlátozza az állam beavatkozási lehetőségeit, és megköveteli, hogy a jogalkotó minden esetben vizsgálja a beavatkozás szükségességét és arányosságát. Ez különösen fontos olyan területeken, ahol a jogi szabályozás közvetlenül érinti az egyének intim szféráját. Az ilyen megközelítés hozzájárul ahhoz, hogy a jogrendszer egyensúlyt teremtsen a közösségi érdekek és az egyéni szabadságjogok között.⁶⁶

A vérfertőzés büntetőjogi szabályozásának hiánya egyes országokban nem a társadalmi normák gyengülését jelzi, hanem a büntetőjog szerepének tudatos újraértelmezését tükrözi. A hangsúly az állami beavatkozás korlátozásán, az egyéni autonómia tiszteletben tartásán és az arányosság elvének érvényesítésén van.

Ez a megközelítés jól illeszkedik a modern büntetőjog azon tendenciájába, amely a kriminalizáció visszafogását és a jog eszköztárának differenciált alkalmazását helyezi előtérbe.

VI. A vérfertőzés szabályozása a magyar büntetőjogban

1. A vérfertőzés bűncselekményének történeti áttekintése

⁶⁶ Ashworth, A. – Horder, J. (2013): Principles of Criminal Law. 7th ed. Oxford: Oxford University Press. 39-50. o.

A vérfertőzés büntetőjogi megítélése a magyar jogtörténetben hosszú időn keresztül viszonylag állandó értéktartalmat hordozott, ugyanakkor a szabályozás mögötti jogi szemlélet, a használt fogalomkészlet és a büntetendő magatartások meghatározása korszakonként jelentős változásokon ment keresztül. A közeli rokonok közötti szexuális kapcsolat tilalma a társadalmi normák, az erkölcsi felfogás, valamint a család védelméhez kapcsolódó jogi gondolkodás metszéspontjában alakult ki, ezért a vérfertőzés tényállásának történeti vizsgálata nem csupán dogmatikai, hanem jogfejlődési szempontból is tanulságos. A magyar büntetőjog kodifikációjában a bűncselekmény alakulása jól nyomon követhető a Csemegi-kódextól kezdődően, majd az 1961. évi V. törvényen és az 1978. évi IV. törvényen keresztül.

A modern magyar büntetőjog első átfogó kódexe, az 1878. évi V. törvenycikk, vagyis a Csemegi-kódex már önállóan szabályozta a vérfertőzést. A törvény 243. §-a szerint a felmenő és lemenő ágbeli rokonok közötti nemi közösülés vérfertőzést valósított meg, amelyért a felmenő ágbeli rokont öt évig terjedhető fegyházzal, a lemenő ágbelit pedig két évig terjedhető fegyházzal rendelte büntetni. Ugyanezen szakasz a „másnemű fajtalanságok” esetére is külön büntetést állapított meg, enyhébb tétellel. A szabályozásból jól látható, hogy a jogalkotó már ekkor differenciált a rokonsági viszonyon belüli alá-fölérendeltség, illetve az elkövető családi helyzete alapján, hiszen a felmenő ágbeli rokon súlyosabb büntetéssel nézett szembe. A törvény azt is kimondta, hogy a tizennyolcadik életévét még be nem töltött lemenő ágbeli rokon nem büntethető.

A Csemegi-kódex 244. §-a a testvérek közötti nemi közösülést is a vérfertőzés körébe vonta, amelyet két évig terjedhető börtönnel fenyegetett. Ugyanez a büntetés vonatkozott a testvérek közötti „természetelleni fajtalanságra” is. E rendelkezés egyik figyelemre méltó sajátossága, hogy a testvérek közötti vérfertőzés esetén a bűnvádi eljárásnak csak a szülő vagy gondnok indítványára volt helye. Ez arra utal, hogy a jogalkotó a család belső viszonyait érintő ilyen eseteket részben még magánjellelű konfliktusként kezelte, és nem minden esetben tekintette feltétlenül hivatalból üldözendő cselekménynek. A korabeli szabályozás tehát egyszerre mutatott szigorúságot az erkölcsi alapú tilalom fenntartásában, ugyanakkor bizonyos vonatkozásokban a családi autonómia irányába is nyitott.

A Csemegi-kódex szemléletét alapvetően a XIX. századi büntetőjogi gondolkodás határozta meg. A normaszöveg nyelve ma már régiesnek hat, de egyértelműen tükrözi, hogy a vérfertőzés elsősorban szemérem elleni, erkölcsi szempontból elítélendő cselekményként jelent meg. A szabályozás súlypontja nem a sértetti autonómia vagy a szexuális önrendelkezés védelmében volt, hanem a családi rend, a közerkölcs és a társadalom által elfogadott nemi viszonyok fenntartásán. Ebből következik, hogy a tényállás meghatározásában a korabeli jog terminológiája olyan fordulatokat használt, amelyek a mai büntetőjogból már kikoptak, ugyanakkor a korszak értékrendjét hűen tükrözik.⁶⁷

A második jelentős állomást az 1961. évi V. törvény jelentette, amely a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyveként új alapokra helyezte a büntetőjogi szabályozást. A vérfertőzés a 282. §-ban kapott helyet. A törvény szerint, aki egyeneságbeli rokonával közösül, illetve természet elleni vagy egyéb fajtalanságot visz véghez, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A lemenőágbeli rokon itt sem volt büntethető, ha a cselekmény idején tizennyolcadik életévét még nem haladta túl. A testvérek közötti kapcsolatot a 282. § (3) bekezdése rendezte, amely szerint, aki testvérével közösül, természet elleni vagy egyéb fajtalanságot visz véghez, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.⁶⁸

Az 1961-es kódex több szempontból is fordulópontot jelentett. Míg a Csemegi-kódex szabályozása még erősen a szemérem elleni cselekmények, illetve a közerkölcs védelmének logikájába illeszkedett, addig az 1961. évi törvény már korszerűbb, egységesebb dogmatikai szerkezetben fogalmazta meg a tényállást. A szankciórendszer is átalakult: a fegyház, fogház és börtön korábbi differenciálása helyett a szabadságvesztés vált a meghatározó büntetési nemmé. A jogalkotó ugyanakkor megtartotta azt az alapvető különbségtételt, amely az egyenesági rokonok és a testvérek közötti elkövetést egymástól eltérően ítélte meg. Ez azt mutatja, hogy a rokonsági fok a jogi értékelésben továbbra is meghatározó jelentőséggel bírt.

Lényeges változásként értékelhető az is, hogy az 1961-es szabályozás a korábnál absztraktabb és általánosabb megfogalmazást alkalmazott. A törvény már nem a XIX. század nyelvezetével írta körül a cselekményeket, hanem olyan fogalmi

⁶⁷

⁶⁸ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről, Jogkódex

kereteket használt, amelyek jobban illeszkedtek a szocialista büntetőjog kodifikációs technikájához. Ugyanakkor tartalmilag továbbra is az a felfogás érvényesült, hogy a közeli vérrokonok közötti szexuális kapcsolat önmagában büntetőjogi relevanciával bír, vagyis a kriminalizáció indoka nem kizárólag a kényszer, az erőszak vagy a kiszolgáltatott helyzet kihasználása volt, hanem maga a rokoni kapcsolat és az abból fakadó társadalmi-erkölcsi tilalom.

A vérfertőzés fejlődésének harmadik fontos állomása a 1978. évi IV. törvény, amely hosszú időn keresztül meghatározta a magyar büntetőjog rendszerét. E törvény 203. §-a szerint az, aki egyenesági rokonával közösül vagy fajtalankodik, bűntettet követ el, és egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A szabályozás fenntartotta azt a korábbi rendelkezést is, amely szerint a leszármazó nem büntethető, ha a cselekmény elkövetésekor tizenhét éves életévét még nem töltötte be. A testvérek közötti kapcsolatot a 203. § (3) bekezdése rendezte, amelynek hatályos szövege szerint, aki testvérével közösül, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A 1978-as Btk. alapvetően megőrizte az 1961-es törvény szerkezeti megoldását, azonban bizonyos hangsúlyeltolódások már érzékelhetők benne. Az egyenesági rokonok közötti elkövetés továbbra is súlyosabban minősült, míg a testvérek közötti kapcsolat enyhébb megítélés alá esett. Ez arra utal, hogy a jogalkotó a családon belüli hierarchikus viszonyokat, valamint az abból fakadó kiszolgáltatottság lehetőségét továbbra is súlyosító tényezőként értékelte. Ugyanakkor a tényállás megfogalmazása valamelyest letisztultabbá vált: az egyenesági rokonok körében a „közösül vagy fajtalankodik” fordulat alkalmazásával a törvény egyszerűbben és egyértelműbben határozta meg a büntetendő magatartást.

A 1978. évi Btk. történetéhez szorosan hozzátartozik a 20/1999. (VI. 25.) AB határozat is. Az Alkotmánybíróság megsemmisítette a 203. § (3) bekezdésének azt a szövegrészét, amely a testvérek közötti „természet elleni fajtalanságot” büntetni rendelte, és kimondta, hogy a rendelkezés ezt követően úgy marad hatályban, hogy csak a testvérek közötti közösülés büntetendő. Az Alkotmánybíróság ugyanakkor az egyenesági rokonokra vonatkozó szabályokat, valamint a testvérek közötti közösülés kriminalizálását nem semmisítette meg. Ez a döntés azért bír kiemelt jelentőséggel, mert jól mutatja, hogy a vérfertőzés büntetőjogi tényállása a XX. század végére már

nem pusztán erkölcsi alapú megítélés tárgya volt, hanem alkotmányossági és alapjogi szempontból is vizsgálhatóvá vált.⁶⁹

A három kódex összehasonlítása alapján több fontos következtetés is levonható. Egyrészt állandó elemként jelenik meg az, hogy a magyar büntetőjog a közeli vérrokonok közötti szexuális kapcsolatot folyamatosan büntetendőnek tekintette. Másrészt az is megfigyelhető, hogy a jogalkotó mindvégig különbséget tett az egyenesági rokonok és a testvérek közötti magatartások között, és az előbbi esetkört súlyosabban szankcionálta. Harmadrészt a szabályozás nyelvezete és jogpolitikai háttere jelentősen átalakult: a Csemegi-kódex erkölcsi-szeméremvédelmi megközelítésétől eljutottunk egy jóval absztraktabb, technikaibb megfogalmazásig, amelyben a hangsúly már kevésbé a moralizáló fordulatokon, inkább a dogmatikailag leírható tényállási elemeken volt.

A fejlődés iránya tehát nem abban ragadható meg, hogy a vérfertőzés büntethetősége megszűnt volna vagy gyökeresen háttérbe szorult volna, hanem sokkal inkább abban, hogy a jogalkotó egyre pontosabban igyekezett meghatározni, mely magatartások tartoznak a büntetőjogi tilalom körébe, és ezek közül melyek indokolnak súlyosabb vagy enyhébb fellépést. A jogfejlődés során fokozatosan eltűntek a kifejezetten erkölcsi töltetű, mára idejétmúlttá vált fogalmak, és erősödött az a törekvés, hogy a büntetőjogi beavatkozás határait alkotmányos szempontok szerint is újragondolják. Ebben a folyamatban a 1978-as Btk. és az ahhoz kapcsolódó alkotmánybírósági gyakorlat átmeneti állomásnak tekinthető a tradicionális tilalmi szemlélet és a modernebb, alapjogi érzékenységű megközelítés között.

Összegzésként megállapítható, hogy a vérfertőzés büncselekményének történeti alakulása jól tükrözi a magyar büntetőjog általános fejlődési irányait. A Csemegi-kódextól az 1961. évi V. törvényen át a 1978. évi IV. törvényig tartó időszakban a tényállás alapvető magja változatlan maradt, ugyanakkor a szabályozás nyelvezete, szerkezete és szemléleti háttere fokozatosan átalakult. A korai, erkölcsi alapú megközelítést egy letisztultabb, technikaibb szabályozás váltotta fel, amely már jobban illeszkedett a modern büntetőjog dogmatikai követelményeihez. A vérfertőzés történeti fejlődése ezért nemcsak egy különös részi tényállás változását mutatja meg, hanem szélesebb értelemben azt is, hogyan alakult át a büntetőjog

⁶⁹ 20/1999. (VI. 25.) AB határozat. Nemzeti Jogszabálytár

viszonya a családi kapcsolatokhoz, a nemi erkölcshez és az állami büntetőhatalom határaihoz.

2. A vérfertőzés jelen szabályozása

A vérfertőzés hatályos szabályozását a 2012. évi C. törvény tartalmazza, amely a tényállást a 199. §-ban helyezi el. A jelenlegi Büntető Törvénykönyv a vérfertőzést továbbra is önálló bűncselekményként szabályozza, ugyanakkor a normaszöveg megfogalmazása a korábbi kódexekhez képest több ponton egyszerűbbé és egységesebbé vált. A változás különösen a használt fogalomkészletben figyelhető meg, mivel az új Btk. a nemi bűncselekmények jelentős részében szakított a korábbi, töredezetebb terminológiával, és központi fogalomként a „szexuális cselekmény” kategóriáját vezette be.

A hatályos Btk. 199. § (1) bekezdése szerint, aki egyenesági rokonával szexuális cselekményt végez, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A (2) bekezdés alapján, aki testvérével közösül, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A (3) bekezdés pedig kimondja, hogy az egyenesági rokonok közötti vérfertőzés miatt nem büntethető a leszármazó, ha a cselekmény elkövetésekor a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be.

A jelenlegi szabályozás egyik legfontosabb sajátossága az, hogy az egyenesági rokonok közötti elkövetésnél a jogalkotó már nem a korábbi büntetőkódexekben ismert, külön-külön nevesített magatartásokat alkalmazza. A Csemegi-kódex, majd az 1961. évi és az 1978. évi Btk. még a „közösülés”, a „fajtalankodás”, illetve a „természet elleni fajtalanság” fogalmaival dolgozott, a 2012. évi Btk. azonban e helyett az egységesebb „szexuális cselekmény” kategóriáját használja. Ez a megoldás dogmatikailag letisztultabb, mert a korábbi, részben történetileg terhelt és értékelő jellegű terminusokat egy olyan gyűjtőfogalom váltotta fel, amely a modern szexuális bűncselekményi szabályozás egészébe jobban illeszkedik.⁷⁰

Ez a terminológiai változás azért is lényeges, mert nem pusztán nyelvi egyszerűsítésről van szó. A „szexuális cselekmény”, mint gyűjtőfogalom bevezetése

⁷⁰ Szomora Zsolt: Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XIX. Fejezetéhez. Magyar Jog, 2013/11., 649–657. o.

azt fejezi ki, hogy a jogalkotó a korábbi széttagolt kategóriák helyett egy egységesebb fogalmi rendszerben kívánta kezelni a nemi bűncselekményeket. A hatályos Btk. ebből a szempontból illeszkedik ahhoz az általános kodifikációs törekvéshez, amely a XIX. Fejezet egészében megfigyelhető: a korábbi, sokszor nehezen elhatárolható vagy erősen moralizáló fogalmak helyett a törvény egy modernebb, technikaibb nyelvezetet használ.

A vérfertőzés tényállásán belül ugyanakkor a jogalkotó nem teljes körűen vitte végig ezt az egységesítést. Míg az egyenesági rokonok közötti esetkörben a „szexuális cselekmény” szerepel, addig a testvérek közötti elkövetésnél a törvény továbbra is kifejezetten a „közösülést” nevesíti. Ez azt jelenti, hogy a hatályos szabályozás az egyenesági rokonok esetében tágabb körben vonja be a szexuális magatartásokat a büntetőjogi tényállásba, míg a testvérek vonatkozásában szűkebb elkövetési magatartást rendel büntetni. A különbség tudatos jogalkotói megoldásnak tekinthető, és jól mutatja, hogy a 2012-es kódex nem egyszerűen átvette a korábbi szabályozást, hanem a tényállás körét differenciáltabban rajzolta újra.

A testvérek közötti elkövetés jelenlegi szabályozása szorosan összefügg a korábbi alkotmánybírósági gyakorlattal. A 20/1999. (VI. 25.) AB határozat megsemmisítette a régi Btk. 203. § (3) bekezdéséből azt a szövegrészt, amely a testvérek közötti „természet elleni fajtalanságot” is büntetni rendelte, és a rendelkezés ezt követően úgy maradt hatályban, hogy a testvérek közötti közösülés volt büntetendő. A 2012. évi Btk. ezt a szűkebb megoldást vette át, amikor a testvérek esetében már csak a közösülést tartotta fenn önálló elkövetési magatartásként. A hatályos szabályozás tehát ezen a ponton nemcsak kodifikációs döntés eredménye, hanem egy korábbi alkotmánybírósági korrekció következménye is.

A jelenlegi tényállás szerkezetéből az is látható, hogy a jogalkotó továbbra is külön kezeli az egyenesági rokonok és a testvérek közötti kapcsolatot. Ez a megkülönböztetés nem új a magyar büntetőjogban, hiszen már a korábbi kódexekben is megjelent, a 2012. évi Btk. azonban ezt a különbségtételt egyszerűbb, áttekinthetőbb formában őrizte meg. Az egyenesági rokonoknál a büntetendő magatartás köre tágabb, a büntetési tétel pedig három évig terjedő szabadságvesztés, míg a testvérek közötti közösülés vétségnek minősül és két évig terjedő

szabadságvesztéssel büntetendő. A szabályozás ebből a szempontból világosabban szerkesztett, mint a korábbi büntetőkódexek megfelelő rendelkezései.

A leszármazó büntethetőségének kizárása szintén a hatályos szabályozás lényeges eleme. A Btk. szerint az egyenesági rokonok közötti vérfertőzés miatt a leszármazó nem büntethető, ha a cselekmény elkövetésekor tizennyolcadik életévét még nem töltötte be. Ez a rendelkezés egyértelmű történeti folytonosságot mutat, mivel hasonló szabály a korábbi büntetőkódexekben is szerepelt. A hatályos Btk. ezen a ponton tehát nem új megoldást vezetett be, hanem egy régóta ismert kivételt tartott fenn, változatlan alapgondolattal.

A 2012. évi Btk. a büntetési tételek körében is módosította a korábbi szabályozást. A régi, 1978. évi IV. törvény az egyenesági rokonok közötti vérfertőzést egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel rendelte büntetni, míg a hatályos Btk. ugyanezt a magatartást három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegeti. A testvérek közötti közösülés esetében a két évig terjedő szabadságvesztés változatlanul fennmaradt. A büntetési rendszer átalakulása ezért elsősorban az egyenesági rokonok közötti esetekörben érzékelhető, ahol a jogalkotó enyhébb felső tételkeretet állapított meg, miközben a tényállás megfogalmazását egy modernebb terminológiai keretbe helyezte.

A jelenlegi szabályozás értékelésekor különösen fontos annak rögzítése, hogy a 2012. évi Btk. nem pusztán újraközölte a korábbi tényállást, hanem annak szerkezetét és nyelvezetét is átdolgozta. A legnagyobb változás az egyenesági rokonok közötti elkövetési magatartás meghatározásában figyelhető meg: a „szexuális cselekmény” kategóriája a korábbi „közösülés” és különféle „fajtalansági” formák helyére lépett. Ez a megoldás nemcsak korszerűbbé tette a normaszöveget, hanem jobban illesztette a vérfertőzés tényállását a nemi bűncselekmények általános rendszerébe is. Ugyanakkor a testvérekre vonatkozó részben a jogalkotó megtartotta a szűkebb, közösülésre korlátozott megoldást, így a tényállás mai szerkezete egyszerre mutat egységesítést és tudatos differenciálást.

Összességében megállapítható, hogy a vérfertőzés hatályos szabályozása a korábbi büntetőkódexekhez képest egyszerűbb, egységesebb és terminológiailag korszerűbb formában jelenik meg. A jelenlegi Btk. fenntartja a vérfertőzés önálló büntetőjogi tilalmát, ugyanakkor a korábbi szabályozások fogalomrendszerét részben átalakítja.

Ennek legfontosabb eleme, hogy az egyenesági rokonok közötti elkövetés esetében a jogalkotó már a „szexuális cselekmény” egységes fogalmát alkalmazza, amely a korábbi közösülésre, fajtalanságra és egyéb szexuális magatartásokra épülő tagolást váltotta fel. Ezzel szemben a testvérek közötti kapcsolatnál a törvény a büntetendő magatartást továbbra is a közösülésre korlátozza. A hatályos tényállás ilyen módon egyszerre őrzi a korábbi szabályozás alapvető szerkezeti elemeit, miközben nyelvezetében és megoldásaiban egy modernebb kodifikációs szemléletet tükröz.

3. A védett jogi tárgy kérdése

A vérfertőzés védett jogi tárgyának meghatározása a magyar büntetőjog egyik legvitatottabb kérdése a nemi bűncselekmények körében. Ennek oka, hogy miközben a tényállás büntetendősége történetileg hosszú időn át magától értetődőnek tűnt, a mögötte álló jogi érdek pontos meghatározása már korántsem volt ilyen egyértelmű. A jogalkotás és a jogirodalom több, egymással részben átfedő, részben egymásnak is ellentmondó indokot kapcsolt a vérfertőzéshez: felmerült a nemi erkölcs védelme, a házassági és családi rend fenntartása, a rokoni kapcsolatok tisztaságának megőrzése, az ifjúság védelme, valamint a genetikai állomány védelme is.⁷¹ A szakirodalomban különösen hangsúlyosan jelenik meg az az álláspont, hogy éppen ez a sokféle, nehezen összeilleszthető indokolás mutatja a tényállás jogi tárgyának dogmatikai bizonytalanságát, és azt, hogy a kriminalizáció hagyományos indokai jelentős részben kritikára szorulnak.⁷²

A kérdés értelmezéséhez fontos kiindulópontot ad a 20/1999. (VI. 25.) AB határozat. Az Alkotmánybíróság a vérfertőzés alkotmányossági vizsgálata során nem csupán a nemi erkölcsre utalt, hanem más lehetséges védelmi érdekeket is megjelölt. A határozat szerint a házasság és a közeli vérrokonok közötti családi kapcsolat védelme, az állam ifjúság iránt fennálló különös gondoskodási kötelezettsége, valamint a leszármazás genetikai védelme együttesen is szolgáltathatnak alkotmányosan elfogadható indokot a büntetőjogi megkülönböztetésre. Ez az érvelés

⁷¹ Szomora Zsolt: Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XIX. Fejezetéhez. *Magyar Jog*, 2013/11., 649–657. o.

⁷² Szomora Zsolt: Dilemmák a vérfertőzés jogi tárgyai kapcsán. *Állam- és Jogtudomány*, 2007/4., 589–614. o.

ugyanakkor jól mutatja, hogy a nemi erkölcs önmagában már nem tűnt elegendő alapnak, ezért az Alkotmánybíróság több, egymást kiegészítő szempontot vont be az indokolásba. A probléma azonban éppen ebből következik: a többféle védelmi érdek felsorolása nem oldja fel a dogmatikai bizonytalanságot, inkább láthatóvá teszi azt, hogy a tényállás mögött nincs egyetlen, világosan körülhatárolható jogi tárgy.⁷³

A történetileg legrégebbi és legtovább ható indokolás a nemi erkölcs védelméhez kapcsolódik. A vérfertőzés sokáig tipikusan olyan bűncselekményként jelent meg, amelynek tilalma mögött a társadalom által elítélt szexuális magatartások visszaszorítása állt. Történeti szempontból ez kétségtelenül valós magyarázat, dogmatikailag azonban már jóval nehezebben tartható fenn. Az erkölcs ugyanis önmagában nem olyan pontosan körülírható jogi érdek, amely alkotmányos mércével egyértelműen megragadható lenne. Éppen ezért a büntetőjogi korlátozás önálló alapjaként bizonytalan. Ezt a tendenciát erősíti a 2012. évi Btk. rendszertani szemlélete is, hiszen a XIX. Fejezet címében a „nemi élet szabadsága” már kifejezetten megjelenik, ami azt jelzi, hogy a szabályozás egésze eltávolodott a pusztán erkölcsvédő megközelítéstől. Ettől függetlenül a vérfertőzés esetében a nemi erkölcsre való történeti hivatkozás nem tűnt el teljesen, de önmagában már nem tekinthető kielégítő jogi tárgynak.

A házasság védelmére alapított indokolás ennél is kevésbé meggyőző. A vérfertőzés tényállása és a tiltott házasság intézménye nem fedik egymást, ezért a kettő közé nem vonható egyszerű egyenlőségjel. A házassági tilalom szélesebb személyi kört érint, mint a vérfertőzés büntetőjogi tényállása, ráadásul a házasság létrejöttéhez szexuális kapcsolat nem szükséges. Ebből következően vérrokonok között tiltott házasság úgy is létrejöhet, hogy vérfertőzés nem valósul meg, és fordítva: a vérfertőzés megállapítható anélkül is, hogy a házasság intézménye ténylegesen érintett lenne. Ha tehát a büntetőjogi tilalom valóban a házasság védelmét szolgálná, akkor a tényállás szerkezete és személyi hatóköre másként alakulna. A házasság védelme ezért inkább történeti vagy retorikai érvként értelmezhető, mintsem tényleges, önálló védett jogi tárgyként.⁷⁴

⁷³ Szomora Zsolt: Dilemmák a vérfertőzés jogi tárgyai kapcsán. Állam- és Jogtudomány, 2007/4., 589–614. o.

⁷⁴ Angyal Pál (1937): A szemérem elleni büntettek és vétségek. Budapest: Attila-Nyomda Rt. 6-14. o., 24-30. o.

Közelebb visz a tényállás lényegéhez a családi, rokoni kapcsolatok védelmére alapított megközelítés, hiszen a vérfertőzés közvetlenül a közeli hozzátartozók közötti szexuális kapcsolatot tiltja. Mégsem tekinthető ez sem teljesen problémamentes megoldásnak. A büntetőjogi fenyegetettség és különösen maga a büntetőeljárás sok esetben inkább rombolhatja, semmint megóvhatja a családi kapcsolatokat. A családon belüli konfliktus nyilvánosságra kerülése, a bizonyítási eljárás terhei, valamint a stigmatizáció akár a család végleges széteséséhez is vezethet. Ilyen körülmények között nehezen állítható, hogy a büntetőjog mindig valóban a családi rendet védi. Emellett az is kérdéses, hogy miért éppen a vérségi alapon fennálló kapcsolatok szexuális korlátozása jelenik meg ezen az alapon büntetőjogi tilalomként, miközben más, családi közelségen alapuló viszonyoknál a jog nem ugyanezt a logikát követi. Emiatt a családvédelem mögött kétségkívül felismerhető valós társadalmi érdek, de önmagában mégsem ad teljesen szilárd dogmatikai alapot a tényállásnak.⁷⁵

A genetikai védelem a vérfertőzés büntethetősége mellett felhozott egyik legismertebb racionális érv. Első megközelítésben ez tűnik a leginkább objektiválhatónak, hiszen az orvostudomány általánosan elfogadja, hogy bizonyos öröklődő ártalmak vérrokonok kapcsolatában nagyobb valószínűséggel jelentkezhetnek. Ebből azonban nem következik automatikusan, hogy minden vérfertőző kapcsolat azonos módon és azonos súllyal büntetendő lenne. A genetikai kockázat döntő feltétele ugyanis nem önmagában a vérrokonság, hanem a ténylegesen fennálló genetikai terheltség. Ha ez hiányzik, a vérrokoni kapcsolat sem vezet szükségképpen egészségkárosodott utódhoz. Innen nézve nehezen indokolható, hogy a jog miért kizárólag a vérrokonok közötti kapcsolatot kriminalizálja, miközben más, ismert genetikai kockázatot hordozó kapcsolatok büntetlenek maradnak. Ezért az egészséges utódláshoz fűződő érdek jogi tárgyként való felhasználása önmagában bizonytalan, és erkölcsi segédérvek nélkül könnyen diszkriminatív megközelítéshez vezethet.⁷⁶

⁷⁵ Nagy Ferenc – Szomora Zsolt (2004): A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények (Btk. XIV. fejezet) de lege ferenda I–II. rész. Büntetőjogi Kodifikáció, 2004/1., 22–28. o.; 2004/2., 17–25. o.

⁷⁶ Szajbély Katalin (2004): Közvetlen és közvetett diszkrimináció a nemi erkölcs elleni bűncselekmények szabályozásában. Magyar Jog, 2004/5., 283–291. o.

A lehetséges jogi tárgyak közül a leginkább védhetőnek az ifjúság védelme tűnik. A gyermekek és fiatalok autonóm fejlődésének védelme, különösen az egyenesági rokon kapcsolatban fennálló alá-fölérendeltségi és kiszolgáltatottsági viszonyok miatt, valóban legitim indoka lehet az állami beavatkozásnak. Ez a megközelítés közelebb áll a modern büntetőjog védelmi logikájához, mint az erkölcsi vagy genetikai alapú indokolások. Ugyanakkor itt is látható bizonyos következtelenség. A vérfertőzés tényállása ugyanis nem általában az ifjúság védelmét szolgálja, hanem csupán annak egy sajátos, részleges vetületét fogja át. A korábbi szabályozás tipikusan a beleegyező, tizennegyedik életévét betöltött, de tizennyolc év alatti leszármazók esetében bírt jelentőséggel, miközben az ennél fiatalabb sértettek védelmét más tényállások biztosították. Ez arra utal, hogy az ifjúság védelme mögött valós jogpolitikai érdek húzódik meg, de ez sem azonos maradéktalanul magával a vérfertőzés külön tényállásával.

A hatályos szabályozás értelmezésénél mindehhez hozzáadódik a 2012. évi Btk. szemléletváltása is. A XIX. Fejezet újrakodifikálása összességében a szexuális szabadság hangsúlyosabb megjelenését mutatja, ami a nemi bűncselekmények értelmezésének egészére kihat. A vérfertőzés azonban ebből a szempontból kivételes helyzetben maradt, hiszen konszenzuális szexuális cselekményt is büntetni rendelhet. Ez azt jelenti, hogy a szexuális önrendelkezés itt nem kizárólag védett érték, hanem bizonyos körben korlátozott is. Ebből következően a vérfertőzés jogi tárgya nem vezethető le egyszerűen a nemi szabadság eszméjéből. Sokkal inkább arról van szó, hogy a tényállás a nemi bűncselekmények rendszerében maradt, miközben a mögötte álló jogi tárgyi alap részben továbbra is vitatott, részben pedig többféle védelmi érdek metszetében értelmezhető.⁷⁷

Mindezek alapján a vérfertőzés védett jogi tárgya nem írható le egyetlen, teljesen egységes és problémamentes kategóriával. A házasság védelme és a genetikai védelem önmagukban nehezen tarthatók fenn; a családi kapcsolatok védelme mögött ugyan felismerhető valós társadalmi érdek, de a büntetőjogi eszköz alkalmassága vitatható; az ifjúság védelme pedig legitim és életszerű szempont, a tényállás azonban ehhez sem illeszkedik maradéktalanul. Emiatt a vérfertőzés jogi tárgya inkább többretegű, részben történeti eredetű, részben pedig a modern büntetőjog által

⁷⁷ Aszódi Diána (2019): Szexuális önrendelkezés és a büntetőjog. Magyar Jog, 2019/5., 315–324. o.

újraértelmezett konstrukcióként fogható fel. A legpontosabban talán úgy írható le, hogy a tényállás a rokon kapcsolatok körében bizonyos családvédelmi és fiatalkorú-védelmi szempontokat kíván érvényre juttatni, de ezek dogmatikai megalapozottsága nem azonos erősségű.

Összegzésként megállapítható, hogy a vérfertőzés esetében a védett jogi tárgy kérdése nem pusztán elméleti vita, hanem a tényállás létjogosultságának egyik központi eleme. A hagyományosan felhozott indokok közül több ma már csak korlátozottan tartható fenn, ezért a jelenlegi szabályozás mögötti jogi tárgyi megalapozás sem tekinthető magától értetődőnek. Éppen ezért a vérfertőzés dogmatikai megítélésében a védett jogi tárgy kérdése megkerülhetetlen, mert ezen keresztül látható a legjobban, hogy a bűncselekmény a modern büntetőjog rendszerében mennyiben tekinthető következetesen megalapozott tényállásnak.

4. A szabályozás kritikája a jogtudományban

A vérfertőzés büntetőjogi szabályozása a magyar jogtudományban nem azért vált vitatottá, mert a tilalom társadalmi tabu-jellege megszűnt volna, hanem azért, mert a mögötte álló büntetőjogi indokok a modern dogmatikában egyre nehezebben igazolhatók. A szakirodalomban különösen Szomora Zsolt munkái mutatnak rá arra, hogy a vérfertőzés esetében a történetileg örökölt büntethetőség és a mai alkotmányos büntetőjog követelményei között feszültség alakult ki. Ezt a problémát tovább erősíti, hogy Európában sem egységes a megítélés: vannak olyan államok, ahol a felnőttek közötti, konszenzuális vérfertőző kapcsolat egyáltalán nem bűncselekmény, ami önmagában is arra utal, hogy a kriminalizáció szükségessége nem tekinthető magától értetődőnek.

A jogtudomány egyik legfontosabb kritikája arra irányul, hogy a vérfertőzés mögötti indokolások hosszú időn keresztül részben egymásra torlódtak, részben pedig egymással is nehezen voltak összeegyeztethetők. A szabályozás igazolására a jogalkotás és a szakirodalom felhozta a nemi erkölcs, a házasság, a család, az ifjúság és a genetikai állomány védelmét is, ám ez a sokféle érv inkább a dogmatikai bizonytalanság jeleként értelmezhető, mint egy koherens büntetőjogi koncepció bizonyítékaként. A kritika lényege tehát nem csupán az, hogy az egyes érvek

külön-külön támadhatók, hanem az is, hogy a tényállás mögött nincs egyetlen olyan világos és következetes legitimációs alap, amely a modern büntetőjog szemszögéből kétséget kizáróan fenntartható volna.

A klasszikus, erkölcsi alapú igazolás a kortárs jogtudományban különösen erős kritikát kap. A nemi erkölcsre, mint védelmi érdekre való hivatkozás történetileg érthető, de a mai alkotmányos környezetben önmagában már nem tekinthető elégségesnek. Az erkölcsi rosszallás ugyanis nem azonos egy pontosan körülírható, jogilag mérhető érdeksérelemmel. A szakirodalom ezért arra mutat rá, hogy az állam pusztán azért, mert egy magatartást erkölcsileg elítélendőnek tart a társadalom egy része, nem feltétlenül avatkozhat be a büntetőjog legsúlyosabb eszközeivel. E kritika különösen hangsúlyossá vált a nemi bűncselekmények újrakodifikálásával, hiszen a 2012. évi Btk. fejezeti szemlélete már eleve eltávolodott a kizárólag erkölcsvédő logikától. A vérfertőzés ezzel együtt részben továbbra is őrzi ezt a történeti örökséget, ami a dogmatikai bizonytalanság egyik fő forrása maradt.

Szintén visszatérő tudományos kifogás, hogy a család és a házasság védelmére épített érvelés csak korlátozottan alkalmas a tényállás alátámasztására. A házasság intézményének védelme azért problematikus, mert a tiltott házasság és a vérfertőzés tényállása nem esik egybe: a két szabályozási kör sem a személyi kört, sem a megvalósulási feltételeket tekintve nem azonos. A családvédelemre alapított igazolás valamivel közelebb áll ugyan a tényállás lényegéhez, de itt is komoly ellenérv, hogy maga a büntetőeljárás sok esetben inkább szétfeszíti, semmint megőrzi a családi viszonyokat. A nyilvánosság, a bizonyítás kényszere és a stigmatizáció a családi kapcsolatok helyreállíthatatlan romlásához vezethet.⁷⁸ A jogtudomány ezért ezen a ponton is arra hajlik, hogy a családvédelem önmagában nem elegendő és nem minden esetben adekvát igazolása a büntetőjogi beavatkozásnak.⁷⁹

A genetikai érvelés látszólag objektívebb alapot kínál, a jogtudomány azonban ezt sem fogadja el fenntartás nélkül. A kritika lényege itt az, hogy a vérrokonság önmagában nem jelent automatikus vagy minden esetben azonos mértékű genetikai

⁷⁸ Angyal Pál (1937): A szemérem elleni büntettek és vétségek. Budapest: Attila-Nyomda Rt. 6-14. o., 24-30. o.

⁷⁹ Nagy Ferenc – Szomora Zsolt (2004): A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények (Btk. XIV. fejezet) de lege ferenda I–II. rész. Büntetőjogi Kodifikáció, 2004/1., 22–28. o.; 2004/2., 17–25. o.

veszélyt. A tényleges kockázat a konkrét genetikai terheltségtől függ, nem pusztán a rokoni kapcsolat fennállásától. Innen nézve nehezen igazolható, hogy a büntetőjog miért kizárólag a vérrokonok közötti kapcsolatot kriminalizálja, miközben más, bizonyítottan súlyos genetikai kockázatot hordozó reprodukciós helyzeteket nem von a büntetőjog körébe. A jogtudomány ezért ezt az indokot legfeljebb részleges, kiegészítő magyarázatnak tekinti, nem pedig olyan önálló alapnak, amelyre biztonsággal felépíthető a vérfertőzés külön tényállása.⁸⁰

A szakirodalomban ezzel párhuzamosan megjelenik egy visszafogottabb, de a korábbiaknál védhetőbbnek tűnő álláspont is, amely az ifjúság védelmét emeli ki. Ennek lényege, hogy a közeli rokoni viszonyokban — különösen egyenesági kapcsolatban — olyan alá-fölérendeltségi, nevelési és érzelmi függőségi helyzetek állhatnak fenn, amelyek ténylegesen indokolhatják az állami fellépést. A kritika azonban itt sem szűnik meg teljesen. A jogtudomány rámutat arra, hogy a vérfertőzés tényállása csak részben és nem következetesen szolgálja ezt a célt, mivel a fiatalok védelmének számos esetét más tényállások fedik le, a vérfertőzés pedig inkább egy sajátos metszetét ragadja meg ennek a problémának. Vagyis az ifjúságvédelmi szempont mögött valóban felfedezhető valós büntetőjogi érdek, de ez sem oldja fel teljesen a tényállás igazolhatóságával kapcsolatos kérdéseket.

A jogtudományi bírálatok másik fontos iránya az ultima ratio követelményéhez kapcsolódik. A modern büntetőjog felfogása szerint a kriminalizáció csak akkor tekinthető indokoltnak, ha enyhébb jogági vagy társadalmi eszközökkel a védeni kívánt érdek nem biztosítható megfelelően. A vérfertőzés esetében azonban éppen az kérdéses, hogy a büntetőjog képes-e hatékonyan kezelni azt a komplex családi, pszichológiai és szociális problémakört, amelyből az ilyen kapcsolatok kialakulhatnak. A tabujelleg önmagában is erős társadalmi visszatartó erőt jelent, a büntetőjog pedig sokszor csak utólag, a családi viszonyok további sérülése árán tud belépni. Ebből a szempontból a szakirodalom egy része úgy látja, hogy a tényállás fenntartása mögött erős szimbolikus büntetőjogi elem húzódik meg: a szabályozás nem feltétlenül a gyakorlati megelőzés, inkább egy hagyományos társadalmi tabu jogi megerősítésének eszköze.⁸¹

⁸⁰ Szajbély Katalin (2004): Közvetlen és közvetett diszkrimináció a nemi erkölcs elleni bűncselekmények szabályozásában. *Magyar Jog*, 2004/5., 283–291. o.

⁸¹ Szomora Zsolt: Dilemmák a vérfertőzés jogi tárgyai kapcsán. *Állam- és Jogtudomány*, 2007/4., 589–614. o.

A kritikai megközelítések között alkotmányossági és egyenlőségi szempontok is megjelennek. A 20/1999. (VI. 25.) AB határozat történeti jelentősége éppen abban áll, hogy a testület a vérfertőzés szabályozását már nem pusztán hagyományos erkölcsi tényállásként kezelte, hanem az alkotmányosság mércéjén vizsgálta. A döntés nyomán láthatóvá vált, hogy a tényállás egyes elemei nem vonhatók ki a diszkriminációtilalom és az észszerű indokolhatóság követelménye alól. A későbbi szakirodalom ezt azért tartja fontos fordulópontnak, mert a vérfertőzés ezzel végleg bekerült azoknak a tényállásoknak a körébe, amelyeknél már nem elegendő a történeti hagyományra vagy a társadalmi rosszallásra hivatkozni, hanem a megkülönböztetés racionális és alkotmányosan is védhető indokát kell felmutatni. (20/1999. (VI. 25.) AB határozat; Györfi–M. Tóth, a 20/1999. AB határozatot elemző kommentár)

A jelenlegi szabályozással szembeni tudományos kritika ezért összességében nem egyszerűen abban áll, hogy a vérfertőzés tilalma „felesleges” volna, hanem inkább abban, hogy a tényállás legitimációja töredezett és részben történetileg elavult alapokon nyugszik. A 2012. évi Btk. terminológiai és szerkezeti modernizációja kétségtelenül letisztultabbá tette a szabályozást, de a jogtudomány szerint ez nem oldotta meg a mögöttes elméleti problémákat. A fogalmi korszerűsítés nem azonos a kriminalizáció indokainak teljes újragondolásával. Éppen ezért a szakirodalmi kritikák középpontjában ma már kevésbé a normaszöveg technikai alakja, sokkal inkább a büntethetőség elvi igazolhatósága áll.⁸²

Összegzésként megállapítható, hogy a vérfertőzés szabályozásának tudományos kritikája több irányból épül fel, de ezek közös pontja a büntetőjogi indokolás elégtelenségének hangsúlyozása. A nemi erkölcsre, a házasságra, a családra vagy a genetikai védelemre épített klasszikus érvek külön-külön sem teljesen meggyőzőek, együttes alkalmazásuk pedig sokszor inkább a dogmatikai bizonytalanságot jelzi, mintsem a szabályozás szilárd megalapozottságát. A jogtudomány ebből kiindulva nem feltétlenül egységes a de lege ferenda következtetéseiben, abban azonban viszonylag következetes, hogy a vérfertőzés a magyar büntetőjog egyik legnehezebben igazolható, legerősebben történeti örökséget hordozó tényállása maradt.

⁸² Szomora Zsolt: Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XIX. Fejezetéhez. Magyar Jog, 2013/11., 649–657. o.

5. A vérfertőzés helye a büntetőjog rendszerében

A vérfertőzés helyének meghatározása a büntetőjog rendszerében azért különösen érdekes, mert ez a tényállás több szempontból is határhelyzetben áll. A hatályos Büntető Törvénykönyv a vérfertőzést a Különös Rész XIX. Fejezetében, vagyis a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények között szabályozza, mégpedig a 199. §-ban. A vérfertőzés közvetlen szomszédságában a szexuális visszaélés szerepel a 198. §-ban, utána pedig a kerítés következik a 200. §-ban. Már ez a rendszertani elhelyezés is azt mutatja, hogy a jogalkotó a vérfertőzést nem a család elleni bűncselekmények, hanem a nemi bűncselekmények körében kívánta elhelyezni. Ez a döntés a hatályos kódex szerkezetében tudatosnak tekinthető, és érdemben meghatározza a tényállás dogmatikai környezetét.

A büntetőjogi rendszerben elfoglalt hely szempontjából elsőként azt kell kiemelni, hogy a vérfertőzés a Különös Részben személy elleni irányultságú, ugyanakkor sajátos szerkezetű bűncselekményként jelenik meg. Nem tartozik a klasszikus erőszakos szexuális bűncselekmények közé, mert a tényállás megvalósulásához nem szükséges sem erőszak, sem fenyegetés, sem a sértett védekezésre képtelen állapota. Ugyanakkor a jogalkotó mégsem a gyermekek érdekét sértő vagy a család elleni bűncselekmények között helyezte el, noha a tényállás egyik állandó eleme éppen a közeli rokon kapcsolat. A vérfertőzés így olyan bűncselekmény, amely a nemi bűncselekmények fejezetében kapott helyet, de attól több ponton el is különül, mert nem a kényszer, nem a kiszolgáltatottság, és nem is a prostitúciós viszonyok felől ragadható meg.

A fejezeti elhelyezés jelentőségét növeli, hogy a 2012. évi Btk. a nemi bűncselekmények szabályozását átfogóan átalakította. A szakirodalom már a kodifikációt megelőzően jelezte, hogy a korábbi rendszer szerkezeti és fogalmi szempontból is felülvizsgálatra szorul, részben a történetileg örökölt megoldások, részben a megváltozott jogtárgyszemlélet miatt. Ebbe a folyamatba illeszkedett a „szexuális cselekmény” egységes fogalmának bevezetése is, amely a közösülésre és fajtalanságra épülő korábbi duális megközelítést a legtöbb tényállásban felváltotta. A vérfertőzés ebből a szempontból kettős képet mutat: az egyenesági rokonok közötti

alakzatnál már a szexuális cselekmény fogalma érvényesül, ugyanakkor a testvérek közötti vétségi alakzatban továbbra is megmaradt a közösülés, mint önálló elkövetési magatartás.⁸³ Éppen ezért a vérfertőzés egyszerre része az új, egységesebb szexuális bűncselekményi rendszernek, és egyben őriz olyan elemeket is, amelyek a korábbi kodifikációs korszakokból maradtak fenn.⁸⁴

Rendszertani szempontból az is figyelemre méltó, hogy a vérfertőzés a szexuális visszaélés és a prostitúcióhoz kapcsolódó bűncselekmények közé ékelődik. Ez a pozíció jól érzékelteti, hogy a tényállás nem a nemi bűncselekmények főáramába tartozik, hanem inkább átmeneti karakterű. A szexuális visszaélés tipikusan a fiatalkorú sértettek fokozott védelméhez kötődik, a kerítés és a kapcsolódó tényállások pedig a szexuális cselekmények gazdasági, kizsákmányoló dimenziójához. E két szabályozási csoport között a vérfertőzés sajátos, izolált tényállásként jelenik meg, amelynek elhatárolása nem a szexuális cselekmény jellegén, hanem a felek közötti rokoni viszonyon alapul. A büntetőjogi rendszerben tehát a vérfertőzés elsődlegesen személyi relációhoz kötött tényállás, nem pedig tipikusan erőszaki, kizsákmányoló vagy üzletszerű jellegű bűncselekmény.

A vérfertőzés helyét a büntetőjog rendszerében az is meghatározza, hogy ez a tényállás a speciális alanyi és passzív alanyi kapcsolatra épülő bűncselekmények közé sorolható. A bűncselekmény megvalósulásához ugyanis nem elegendő pusztán valamely szexuális magatartás tanúsítása, hanem szükséges az is, hogy az elkövető és a másik fél között a törvényben meghatározott családi kapcsolat álljon fenn. Ebből következően a vérfertőzés nem általános alanyi körre épülő tényállás, hanem olyan különös részi konstrukció, amelyben a személyek egymáshoz való viszonya a tényállásszerűség egyik döntő eleme. Ez a megoldás közelebb áll bizonyos hozzátartozói relációkra épülő bűncselekményekhez, mint a klasszikus, bárki ellen megvalósítható nemi deliktumokhoz. Rendszertani szempontból éppen ez adja a vérfertőzés sajátos köztes jellegét.

A büntetőjogi rendszerbe illesztés további sajátossága, hogy a vérfertőzés a konszenzuális magatartások kriminalizálásának egyik ritka példája a nemi bűncselekmények között. A XIX. Fejezet több tényállása a sértett akaratának

⁸³ Fehér Lenke – Virág György: A nemi erőszak büntetőjogi szabályozása. Történeti áttekintés. Állam- és Jogtudomány, 2006/1., 31–51. o.

⁸⁴ Gál István László: Szempontok a nemi erkölcs elleni bűncselekmények új szabályozásához. Büntetőjogi Kodifikáció, 2002/4., 29–33. o.

áttörésére, kényszerhelyzetére vagy életkorára épül, a vérfertőzésnél azonban a rokonok közötti kapcsolat önmagában is elegendő lehet a büntetőjogi felelősséghez. Ez rendszertanilag azért fontos, mert a vérfertőzés ezzel kilép a szexuális önrendelkezés klasszikus sérelmére épülő deliktumok köréből, és egy sajátos, részben státuszjellegű tilalmat valósít meg. E sajátosság miatt a vérfertőzés a XIX. Fejezetben belül is különösen problematikus tényállásnak tekinthető: miközben a fejezet egésze a modernebb szabályozási logika felé mozdult el, ez a bűncselekmény továbbra is őriz egy régebbi, erősebben tilalmi szerkezetet.⁸⁵

A helyét a büntetőjog rendszerében az is árnyalja, hogy a vérfertőzés nem sorolható a legsúlyosabb szexuális bűncselekmények közé. Az egyenesági rokonok közötti alakzat három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, a testvérek közötti közösülés pedig vétség és két évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett. Ezek a tételkeretek lényegesen enyhébbek, mint a szexuális erőszak vagy a minősített szexuális visszaélés szankciói. A vérfertőzés tehát a Különös Részen belül nem a kiemelten súlyos személy elleni támadások közé tartozik, hanem inkább a korlátozottabb büntetési súlyú, speciális tilalmi tényállások közé. Ez a büntetési rendszerben elfoglalt helyével is összhangban áll: a jogalkotó fenntartja a tilalmat, de annak represszív súlya alacsonyabb, mint a kényszerrel vagy gyermekkorú sértett sérelmére megvalósított nemi bűncselekményeké.

A rendszertani hely megítélésében fontos szerepet játszik a 20/1999. (VI. 25.) AB határozat is. Bár a döntés még a korábbi Btk. alapján született, jelentősége túlmutat a régi szabályozáson, mert rámutatott arra, hogy a vérfertőzés nem tekinthető érinthetetlen, pusztán hagyományon nyugvó tényállásnak. Az Alkotmánybíróság részben megsemmisítette a testvérek közötti „természet elleni fajtalanság” büntethetőségét, vagyis a szabályozás egyik elemét kivonta a büntetőjogi rendszerből. Ennek következtében a vérfertőzés mai helye a büntetőjogban már egy szűkített, alkotmányossági kontrollon átesett formában értelmezhető. A hatályos Btk. e döntéshez igazodva tartotta fenn a testvérek közötti alakzatot, de már csak a közösülésre korlátozottan.

A vérfertőzés büntetőjogi rendszerben elfoglalt helye ezért leginkább úgy ragadható meg, mint egy sajátos, vegyes karakterű tényállás. Egyfelől a nemi

⁸⁵ Szomora Zsolt: Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XIX. Fejezetéhez. Magyar Jog, 2013/11., 649–657. o.

bűncselekmények között szerepel, és terminológiájában részben igazodik is azokhoz. Másfelől azonban nem a klasszikus szexuális támadások logikáját követi, hanem a felek közötti családi kapcsolatból vezeti le a büntetőjogi tilalmat. Nem válik család elleni bűncselekménnyé, de nem is simul teljesen a szexuális önrendelkezést sértő tényállások közé. A Különös Részben így inkább átmeneti, sajátos helyet foglal el: a nemi deliktumok fejezetének része, de azon belül is kivételes szerkezetű szabályozási pont marad.⁸⁶

Összegzésként megállapítható, hogy a jelen fejezet alapján a vérfertőzés büntetőjogi rendszerben elfoglalt helye túlmutat a pusztán rendszertani besoroláson. A hatályos Btk. a tényállást a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények között helyezi el, ugyanakkor a vérfertőzés sajátos jellege miatt ezen belül is elkülönült pozíciót foglal el. A fejezet rámutatott arra, hogy e bűncselekmény nem illeszkedik teljes mértékben sem a klasszikus szexuális bűncselekmények, sem a családi kapcsolatokhoz kötődő tényállások körébe, hanem bizonyos átmeneti jegyeket hordoz. E sajátos rendszertani helyzet abból fakad, hogy a szabályozás egyszerre kapcsolódik a modern szexuális bűncselekményi szemlélethez, miközben több elemében továbbra is őrzi a korábbi büntetőjogi megközelítés sajátosságait.

VII. Összegzés

Dolgozatomban arra kerestem a választ, hogy a vérfertőzés miként jelenik meg egyszerre mélyen gyökerező társadalmi tabuként és a büntetőjog által szankcionált magatartásként. A vizsgálat kiindulópontja az volt, hogy a vérfertőzés tilalma szinte valamennyi társadalomban erőteljesen jelen van, ugyanakkor az már korántsem magától értetődő, hogy e tabu fennállásából egyenesen következik-e a büntetőjogi tilalmazás szükségessége. A dolgozat egészén végighúzódó alapvető kérdés ezért az volt, hogy a társadalmi, kulturális és biológiai eredetű elutasítás, illetve a jogi szabályozás milyen viszonyban áll egymással, és a vérfertőzés büntetőjogi fenntartása mennyiben tekinthető ma is indokoltnak.

⁸⁶ Szomora Zsolt: Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XIX. Fejezetéhez. Magyar Jog, 2013/11., 649–657. o.

A téma feldolgozása során elsőként a vérfertőzés társadalmi és kulturális hátterét vizsgáltam. E körben megállapíthatóvá vált, hogy a tabu fogalma nem csupán egyszerű tiltást jelent, hanem a társadalmi együttélés egyik alapvető szabályozó mechanizmusát is. A tabuk meghatározzák a közösség által elfogadott és elutasított viselkedések határait, egyben hozzájárulnak a közösségi identitás, a normarend és a társadalmi stabilitás fenntartásához. A vérfertőzés tabu különösen erős és tartós jelenségnek mutatkozik, mivel a legtöbb ismert kultúrában valamilyen formában megjelenik, még ha a tiltott kapcsolatok pontos köre nem is teljesen azonos. Mindez arra utal, hogy a vérfertőzés társadalmi elutasítása nem egyszerűen esetleges morális preferencia, hanem olyan mélyebb közösségi meggyőződés, amely hosszú idő óta meghatározó szerepet játszik a rokonsági kapcsolatok és a családi rend értelmezésében.

A különböző tudományterületek szempontjainak áttekintése azt mutatta, hogy a vérfertőzés tabu nem vezethető vissza egyetlen okra. A szociológiai és antropológiai megközelítések elsősorban azt hangsúlyozták, hogy a tilalom a rokonsági rendszerek működéséhez, a társadalmi kapcsolatok kiterjesztéséhez és a csoportok közötti együttműködés elősegítéséhez kapcsolódik. Az exogámia elmélete különösen jól szemlélteti ezt, hiszen abból indul ki, hogy a családon kívüli párválasztás nemcsak a vérrokonok közötti kapcsolatokat zárja ki, hanem a közösségek közötti kapcsolatháló kialakulását is ösztönzi. A pszichológiai és szocializációs tényezők vizsgálata ehhez azt tette hozzá, hogy a vérfertőzés elutasítása nemcsak külső társadalmi kényszerként működik, hanem a személyiségfejlődés, a kötődési minták és a normák belsővé válásának eredményeként is. Így a tabu nem csupán társadalmi szabály, hanem sok esetben belső erkölcsi korlátként is érvényesül.

A biológiai és evolúciós megközelítések további fontos magyarázatot kínáltak. A genetikai kockázatok és a beltenyésztésből eredő lehetséges káros következmények kétségtelenül hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a közeli rokonok közötti szexuális kapcsolat a legtöbb közösségben elutasítást vált ki. Ugyanakkor a dolgozatból az is világossá vált, hogy a vérfertőzés tabu nem magyarázható kizárólag biológiai alapon. A különböző kultúrák ugyanis eltérően határozzák meg a tiltott rokoni kapcsolatokat, ami azt mutatja, hogy a biológiai szempontok mellett minden esetben jelen vannak társadalmi, kulturális és történeti tényezők is. A vérfertőzés tehát olyan jelenség,

amely egyszerre értelmezhető társadalmi normaként, pszichológiai gátként és részben evolúciós eredetű elkerülési mintázatként.

A dolgozat következő fontos megállapítása az volt, hogy a tabu és a büntetőjog között nem vonható automatikus egyenlőségjel. A társadalmi elutasítás kétségkívül fontos háttérfeltételt teremthet a jogi szabályozás számára, de önmagában nem elegendő a kriminalizáció igazolására. A büntetőjog mint ultima ratio csak akkor alkalmazható legitim módon, ha a szabályozás mögött világosan meghatározható jogi tárgy, valós társadalmi veszélyesség és arányos állami beavatkozás áll. A dolgozat e ponton arra a következtetésre jutott, hogy a vérfertőzés büntetőjogi tilalma nem pusztán azért igényel önálló vizsgálatot, mert egy erős társadalmi tabut szankcionál, hanem azért is, mert a modern büntetőjog keretei között mindig külön igazolni kell, miért szükséges az államnak a legszigorúbb jogi eszközökkel beavatkoznia a felnőttek intim viszonyaiba.

Ezt a felismerést a nemzetközi kitekintés még tovább erősítette. Az európai jogrendszerek összehasonlítása alapján látható, hogy a vérfertőzés büntetőjogi megítélése nem egységes. Egyes államok a közeli rokonok közötti konszenzuális kapcsolatot is önállóan büntetni rendelik, más országok viszont részleges vagy jóval visszafogottabb megoldásokat alkalmaznak, sőt vannak olyan jogrendszerek is, ahol a nagykorú, beleegyezésen alapuló kapcsolat önmagában nem minősül bűncselekménynek. Ez a sokszínűség azt mutatja, hogy a vérfertőzés kriminalizációja nem tekinthető magától értetődő, mindenhol azonos módon érvényesülő jogi szükségszerűségnek. Sokkal inkább arról van szó, hogy az egyes államok eltérően húzzák meg a határt a tabu társadalmi kezelése és a büntetőjogi fellépés között.

A magyar büntetőjogi szabályozás történeti vizsgálata alapján ugyanakkor egyértelmű folytonosság rajzolódott ki. A Csemegi-kódextól kezdve az 1961. évi V. törvényen és az 1978. évi IV. törvényen át a jelenleg hatályos 2012. évi C. törvényig a közeli vérrokonok közötti szexuális kapcsolat büntetendő maradt. A szabályozás azonban korántsem maradt változatlan. A történeti elemzés rámutatott, hogy a normaszöveg nyelvezete, rendszertani elhelyezése és dogmatikai szerkezete fokozatosan átalakult. A korai, erkölcsi-szeméremvédelmi megközelítést egyre inkább felváltotta egy absztraktabb, technikaibb megfogalmazás, amelyben a

hangsúly már kevésbé a moralizáló szóhasználaton, inkább a jogilag körülhatárolható tényállási elemeken volt. A fejlődés iránya tehát nem a kriminalizáció megszűnésében, hanem a tilalom korszerűbb, pontosabb megfogalmazásában mutatható ki.

A jelenlegi szabályozás elemzése során különösen hangsúlyossá vált, hogy a 2012. évi Btk. a vérfertőzés tényállását egyszerre tartotta fenn és alakította át. Az egyik legfontosabb változás az volt, hogy az egyenesági rokonok közötti elkövetés esetében a jogalkotó a korábbi, széttagolt fogalmi rendszert a „szexuális cselekmény” egységes kategóriájával váltotta fel. Ez a megoldás jobban illeszkedik a modern nemi bűncselekményi szabályozás szerkezetéhez, és azt jelzi, hogy a jogalkotó a korábbi terminológiai örökséget részben meghaladta. Ugyanakkor a testvérek közötti alakzatnál a közösülés mint önálló elkövetési magatartás továbbra is fennmaradt, ami azt mutatja, hogy a tényállás ma is őriz bizonyos korábbi, részben hagyományosabb szerkezeti elemeket. A hatályos szabályozás tehát egyszerre mutat modernizációt és történeti folytonosságot.

A dolgozat egyik legfontosabb tanulsága a védett jogi tárgy kérdésének vizsgálatából fakadt. E körben az vált nyilvánvalóvá, hogy a vérfertőzés mögött álló jogi érdek meghatározása a mai napig problematikus. A nemi erkölcs, a házasság védelme, a családi rend, a genetikai állomány védelme és az ifjúság védelme mind olyan indokolások, amelyek megjelentek a jogirodalomban és a jogalkalmazásban, ám egyik sem bizonyult maradéktalanul meggyőzőnek. A nemi erkölcsre alapított igazolás a modern alkotmányos büntetőjogban túl bizonytalan; a házasság védelmére épített megközelítés dogmatikailag gyenge; a genetikai érvelés részben túláltalánosító; a családvédelem pedig önmagában nem feltétlenül alkalmas arra, hogy igazolja a büntetőjog beavatkozását. Ezek közül a leginkább védhetőnek az ifjúság és a kiszolgáltatott helyzetben lévők védelme tűnt, de ez sem ad teljes körű magyarázatot a tényállás egészére. Mindez arra vezetett, hogy a vérfertőzés védett jogi tárgya inkább többretegű, történetileg felhalmozódott indokokból álló konstrukcióként ragadható meg, semmint egyetlen tisztán meghatározható jogi érdekként.

A jogtudományi kritikák feldolgozása ezt a képet tovább árnyalta. A szakirodalom több oldalról is bírálja a tényállás fennmaradásának indokait. Az egyik kritikai vonal

arra mutat rá, hogy a vérfertőzés kriminalizációja mögött álló klasszikus érvek egymásra torlódtak, de nem alkotnak egységes és koherens legitimációs rendszert. A másik fontos bírálat az ultima ratio elvére épül: eszerint kétséges, hogy a büntetőjog valóban a megfelelő eszköz-e olyan komplex családi, pszichológiai és társadalmi problémák kezelésére, amelyek a vérfertőzéses viszonyok mögött meghúzódhatnak. A dolgozat e ponton arra a következtetésre jutott, hogy a szabályozás fenntartása ma már kevésbé a normaszöveg technikai szerkezetén, inkább a kriminalizáció elvi igazolhatóságán áll vagy bukik.

A vérfertőzés helyének vizsgálata a büntetőjog rendszerében szintén fontos eredményre vezetett. A hatályos Btk. a tényállást a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények közé sorolja, ugyanakkor a vérfertőzés e fejezetben belül is sajátos, elkülönült helyet foglal el. Nem illeszkedik teljes mértékben sem a klasszikus, erőszakon vagy kiszolgáltatottságon alapuló szexuális bűncselekmények, sem a családi kapcsolatok védelmére épülő tényállások logikájába. Sajátosságát éppen az adja, hogy a büntetőjogi tilalom alapja nem elsődlegesen a sértetti akarat áttörése, hanem a felek közötti speciális rokoni kapcsolat. A vérfertőzés tehát a büntetőjogi rendszerben is határhelyzetben álló, vegyes karakterű tényállásként jelenik meg.

Mindezek alapján a dolgozat legfontosabb végső következtetése az, hogy a vérfertőzés tilalma mögött valóban erős társadalmi, kulturális, pszichológiai és részben biológiai alapok állnak, ezek azonban nem azonosak a büntetőjogi kriminalizáció igazolásával. A tabu létezése nem vitatható, a büntetőjogi tilalom létjogosultsága azonban már jóval összetettebb kérdés. A magyar szabályozás történeti folytonossága és társadalmi beágyazottsága erős, ugyanakkor a dogmatikai megalapozottság több ponton bizonytalan. A vérfertőzés ezért a magyar büntetőjogban ma is olyan tényállásként jelenik meg, amelynek fennmaradása inkább történeti és társadalmi örökségként érthető meg, mintsem teljesen kiforrott és minden elemében meggyőző modern büntetőjogi konstrukcióként.

A dolgozat végén ezért álláspontom szerint nem az a legfontosabb kérdés, hogy a vérfertőzés tabuja létezik-e, hiszen ez aligha vitatható, hanem az, hogy a jog milyen mértékben és milyen indokkal kívánja ezt a tabut büntetőjogi eszközökkel fenntartani. A modern büntetőjog fejlődése több területen valóban a felnőttek közötti,

beleegyezésen alapuló szexuális magatartások nagyobb szabadsága felé mozdult el, de a vérfertőzés esetében ez a folyamat korántsem egyértelmű vagy egyenes vonalú. Az Emberi Jogok Európai Bírósága a *Stübing v. Germany* ügyben kifejezetten arra jutott, hogy a testvérek közötti konszenzuális kapcsolat büntethetőségének megítélésében nincs európai konszenzus, ezért az államok széles mérlegelési mozgástérrel rendelkeznek. Ezzel összhangban a német Etikai Tanács ugyan 2014-ben a felnőtt testvérek közötti beleegyezéses kapcsolat dekriminalizálását javasolta, a német Btk. 173. §-a 2026-ban is hatályban maradt. Mindez arra utal, hogy jelenleg nem a vérfertőzés tényállásának gyors eltűnése, hanem legfeljebb fokozatos újragondolása látszik reális lehetőségnek.⁸⁷

Éppen ezért a jövőre nézve talán az a legfontosabb, és egyben legnehezebb kérdés, hogy meddig indokolt az államnak beavatkoznia a beleegyezésen alapuló felnőttkori szexuális kapcsolatok világába, ha azok egyébként nem a kényszer, az erőszak vagy a kiszolgáltatottság tipikus esetei. A vérfertőzés esetében ez a kérdés azért különösen érzékeny, mert a társadalmi tabu ereje továbbra is rendkívül erős, miközben a modern büntetőjog egyre inkább azt követeli meg, hogy az állami beavatkozás mögött pontosan körülírható és arányosan védett jogi érdek álljon. A vérfertőzés jövőbeli megítélése ezért várhatóan továbbra is e két szempont — a történetileg rögzült tabu és a korlátozott, indokolható büntetőjogi beavatkozás — feszültségében fog alakulni.

⁸⁷ EJEB, *Stübing kontra Németország*, 43547/08. sz.

VIII. Irodalomjegyzék

- Alexy, R. (2002): *A Theory of Constitutional Rights*. Translated by Julian Rivers. Oxford: Oxford University Press.
- Angyal Pál (1937): *A szemérem elleni büntettek és vétségek*. Budapest: Attila-Nyomda Rt.
- Ashworth, A. – Horder, J. (2013): *Principles of Criminal Law*. 7th ed. Oxford: Oxford University Press.
- Aszódi Diána (2019): *Szexuális önrendelkezés és a büntetőjog*. Magyar Jog, 2019/5., 315–324.
- Bagdy Emőke (1986): *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Budapest: Tankönyvkiadó Vállalat.
- Bandura, A. (1977): *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Bányai Éva – Varga Katalin szerk. (2013): *Affektív pszichológia: Az emberi késztetések és érzelmek világa*. Budapest: Medicina Könyvkiadó Zrt.
- Belovics Ervin (2020): *Büntetőjog I. Általános rész*. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Berger, P. L. – Luckmann, T. (1998): *A valóság társadalmi felépítése: tudásszociológiai értekezés*. Budapest: József Műhely Kiadó.
- Bowlby, J. (1969): *Attachment and Loss. Vol. 1: Attachment*. London: The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis.
- Britannica Editors (2026): *Incest*. Encyclopaedia Britannica, Inc.
- Buss, D. M. (2019): *Evolutionary Psychology: The New Science of the Mind*. 6th ed. New York: Routledge.
- Charlesworth, D. – Charlesworth, B. (1987): *Inbreeding Depression and Its Evolutionary Consequences*. Annual Review of Ecology and Systematics, 18, 237–268. Annual Reviews.
- Cole, Michael – Cole, Sheila R. (2006): *Fejlődéslélektan*. 2. kiadás. Budapest: Osiris Kiadó.
- Council of Europe (2007): *Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse*. Lanzarote, 25 October 2007, CETS No. 201. Strasbourg: Council of Europe.
- Daly, M. – Wilson, M. (1988): *Homicide*. New York: Aldine de Gruyter.
- Douglas, M. (1966): *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Durkheim, É. (2003): *A vallási élet elemi formái*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
- EJEB (2012): *Stübing kontra Németország*, 43547/08. sz. kérelem, ítélet: 2012. április 12.
- exogámia (1977): In: Ortutay Gyula szerk.: *Magyar Néprajzi Lexikon I. A–E*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Fehér Lenke – Virág György (2006): *A nemi erőszak büntetőjogi szabályozása. Történeti áttekintés*. Állam- és Jogtudomány, 2006/1., 31–51.
- Fleck Zoltán szerk. (2014): *Jogszociológiai előadások*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Fletcher, G. P. (2007): *The Grammar of Criminal Law*. Oxford – New York: Oxford University Press.
- Foucault, M. (2014): *A szexualitás története I.: A tudás akarása*. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó.

- Fox, R. (1980): *The Red Lamp of Incest: An Enquiry into the Origins of Mind and Society*. London: Hutchinson.
- Freud, S. (1915): *Három értekezés a szexualitás elméletéről*. Budapest: Dick Manó.
- Freud, S. (1918): *Totem és tabu*. Budapest: Dick Manó Kiadása.
- Gál István László (2002): *Szemponatok a nemi erkölcs elleni bűncselekmények új szabályozásához*. Büntetőjogi Kodifikáció, 2002/4., 29–33.
- Goffman, E. (2022): *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. London: Penguin Classics.
- Györfi Tamás (2001): *Jog és erkölcs kapcsolata a pozitivista jogelméletekben*. In: Szabó Miklós szerk.: *Ius Humanum: Ember alkotta jog. Műhelytanulmányok*. Miskolc: Bíbor Kiadó. 199–222.
- Hankiss, E. (1999): *Proletár reneszánsz: Tanulmányok az európai civilizációról és a magyar társadalomról*. Budapest: Helikon Kiadó.
- Hart, H. L. A. (1961): *The Concept of Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Hart, H. L. A. (1963): *Law, Liberty and Morality*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Herman, J. L. (2001): *Trauma and Recovery: From Domestic Abuse to Political Terror*. Revised edition. London: Pandora.
- iResearchNet (é. n.): *Incest Taboo*. Anthropology – iResearchNet.
- Kohlberg, L. (1981): *The Philosophy of Moral Development: Moral Stages and the Idea of Justice*. San Francisco: Harper & Row.
- Lévi-Strauss, C. (1949): *Les structures élémentaires de la parenté*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Malinowski, B. (1927): *Sex and Repression in Savage Society*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd.
- Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes (2006): *Gyermeklélektan*. Budapest: Medicina Könyvkiadó Rt.
- Nagy Ferenc (2014): *Anyagi büntetőjog. Általános rész I–II*. Szeged: Iurisperitus Bt.
- Nagy Ferenc – Szomora Zsolt (2004): *A házasság, a család, az ifjúság és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények (Btk. XIV. fejezet) de lege ferenda I–II. rész*. Büntetőjogi Kodifikáció, 2004/1., 22–28.; 2004/2., 17–25.
- Popper Péter (2022): *Lélekrágcsálók: Válogatás Popper Péter legjobb előadásaiból*. Budapest: Kulcslyuk Kiadó.
- Ranschburg Jenő (1998): *Félelem, harag, agresszió*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó Rt.
- Sajó András szerk. (1979): *Jog és szociológia. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Sharaby, R. (2019): *An Anthropological View on the Taboo Incest as a Mean for Maintaining Social and Family Order*. Advances in Anthropology, 9(4), 169–189. Scientific Research Publishing Inc.
- Sunstein, C. R. (2005): *Laws of Fear: Beyond the Precautionary Principle*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Szajbély Katalin (2004): *Közvetlen és közvetett diszkrimináció a nemi erkölcs elleni bűncselekmények szabályozásában*. Magyar Jog, 2004/5., 283–291.
- Szomora Zsolt (2007): *Dilemmák a vérfertőzés jogi tárgyai kapcsán*. Állam- és Jogtudomány, 2007/4., 589–614.
- Szomora Zsolt (2013): *Megjegyzések az új Büntető Törvénykönyv nemi bűncselekményekről szóló XIX. Fejezetéhez*. Magyar Jog, 2013/11., 649–657.

Thpanorama (2024): *Mi az exogamy?* Thpanorama.

Westermarck, E. (1891): *The History of Human Marriage*. London: Macmillan.

IX. Jogszabályok:

1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről

1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

Német Büntető Törvénykönyv / Strafgesetzbuch

20/1999. (VI. 25.) AB határozat

EJEB (2012): Stübing kontra Németország, 43547/08.

Európa Tanács (2007): Lanzarote Egyezmény – Egyezmény a gyermekek szexuális kizsákmányolás és szexuális zaklatás elleni védelméről. Lanzarote, 2007. október 25., CETS No. 201.

X. Egyéb felhasznált weboldalak:

<https://www.britannica.com/topic/incest>

<https://anthropology.iresearchnet.com/incest-taboo/>

<https://hu.thpanorama.com/articles/ciencia/qu-es-la-exogamia.html>

<https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev.es.18.110187.001321>

<https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/f8647d66-f1cc-43a9-bac6-e2b6c3e22223/content>